Çocuğun
Din Eğitimi

İçindekiler

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR 11
GİRİŞ 13
Çalışmanın Genel Amaçları 13
1. Ebeveyn Açısından 13
2. Çocukların Yaş Gruplarına Göre Gelişimi Açısından 13
Çocuğun Fiziki Gelişimi 14
Çocuğun Zihin Gelişimindeki Evreler 14
Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu 16
İnsani Değerler ve Aile 18
Çocuğun Dini Eğitimine Başlama Devresi 19
1. Sorgulama 20
2. Sebeplilik 20
Çocuk fıtratı ve din duygusu 21

Birinci Bölüm
OKUL ÖNCESİ ÇOCUĞUN
DİNİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Çocuğun Allah anlayışı 28
Allah'a inançta iki temel unsur 29
Çocuklarda Allah tasavvuru 30
7-9 yaş grubu çocuklarda Allah tasavvuru 32
9-12 yaş grubu çocuklarda Allah tasavvuru 33
Çocuklara "Allah ile beraberlik şuurunun" kazandırılması 34

Çocukları Allah ile korkutma 35
Çocuklara Allah'tan istemelerini öğretme..................................36
Allah'a iman öğretiminde tedrice riayet etme 37
Okuldan alınan dini bilgiler 38
Ebeveynin Rehberliği 39
Çocuğun dini eğitiminde öğütün önemi 41
1. Şirkten Uzak Olma...41
2. Allah'ın Latif ve Habir Olması 42
3. Namaz 42
4. Kibir / Büyüklenme...43
5. Yürüme Adabı...44
6. Konuşma adabı 44

İkinci Bölüm
DUA-İBADET ANLAYIŞI

Çocuklukta Alınan Güçlü Din Eğitiminin Önemi.......................50
Din Eğitimini Yapılacak Gezilerle Renkli Hale Getirme 51
Yetişkinlerin Çocukları İçin Dua Etmesi....................................53
5-12 yaş grubu çocuklarda dua anlayışı......................................54
Birinci Basamak (5-7 Yaşlar) 54
İkinci Basamak (7-9 Yaşlar)...55
Üçüncü Basamak (9-12 Yaşlar) 56
Çocuğun Dini Eğitiminde Namazın Yeri ve Önemi 57
Oruç Eğitimi 59
Çocuğun Dini Eğitimini Kolaylaştırma 59

Üçüncü Bölüm
DİĞER DİNİ KAVRAMLARI ANLAYIŞ

Ahirete İman...63
Meleklere İman 65
Peygamberlere İman..67
Kitaplara İman 69

Helal-Haram İnancı 73
Çocuğun Doğruluk-Yalan Konusunda Eğitilmesi 76

Dördüncü Bölüm
DİNİ EĞİTİMDE ÇOCUKLARA SEVGİ VE ŞEFKATLE YAKLAŞMANIN ÖNEMİ

Efendimizde Çocuk Sevgisi 84
Efendimizin Çocuklara Şefkati....................88
Kız Çocuklarına Karşı Sevgi ve Şefkati 91
Hz. Fâtıma Örneği....................92
Çocuklara Türk-İslâm Kahramanlarının Hayatlarından Örnekler Sunmak 93
Çocukların Dini Sorularına Cevaplarda Göz Önünde Bulundurulacak Bazı Prensipler 94
SONUÇ....................97
BİBLİYOGRAFYA....................99

De ki: "Ben ibadetimi yalnız
O'na has kılarak sadece Allah'a kulluk ederim.
Siz, O'ndan başka dilediğinize kulluk edin!
Hüsrana uğrayanlar yani asıl ziyan edenler,
büyük duruşma günü olan kıyamette hem kendilerini
hem de ailelerini zarara uğratanlardır.
Böyle bir durum, unutmayın ki çok açık ve
büyük bir zarardır."

(Kur'ân-ı Kerim, Zümer, 14-15)

"Her çocuk fıtrat üzere doğar.
Sonra anne ve babası onu Yahudi,
Hıristiyan ya da Mecusi yapar"

"Hiçbir baba, çocuğa iyi terbiyeden
daha değerli bir bağışta bulunamaz"

Hazreti MUHAMMED

(sallallahu aleyhi ve sellem)

Bir milletin devam ve
bekası iyi yetiştirilmiş nesillerle kaimdir.
Milli varlığı ve milli ruhu mükemmelleştirilmiş
iyi nesillerle..
Milletler geleceklerini emanet etmek üzere
mükemmel bir nesil yetiştirememişler ise,
istikballeri karanlık demektir.
Hiç şüphe yok ki, nesillerin iyi yetiştirilmesinde en
birinci vazife anne ve babalara düşmektedir.

***

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN GENEL AMAÇLARI

1. Ebeveyn Açısından

1. Yaşlara göre temel dini eğitimin nasıl olması gerektiği,

2. Dinimizin sevgi boyutunun çocuklar için vazgeçilmez bir öğe olduğunun kavranması,

3. Anne-Baba ve bireylerin dini bilgileri doğru yaşta doğru bir şekilde verebilmesi,

4. Çocukların, İslâm Dinini emel esaslara dayalı olarak tanımaları gerektiğini kavrayabilmeleri,

5. Ebeveynin, çocukların dini eğitimlerinde "nasıl inanacaklarına" sağlıklı bir şekilde rehberlik etmeleri.

2. Çocukların Yaş Gruplarına Göre Gelişimi Açısından

1. Okul öncesi ve okul çağı çocuklarının dine olan ilgi, ihtiyaç ve kabiliyetlerinin neler olduğunun kavranması,

2. Çocukların dini duygu ve düşüncelerinin gelişiminin doğru bir şekilde anlaşılması,

3. Çocukların farklı gelişim basamaklarında nasıl bir din öğretimine hazır olduklarının bilinmesi,

4. Yetişkinlerin, küçüklerin dini sorularını cevaplandırırken nelere dikkat etmeleri gerektiği hususlarının sezilmesi.[1]

ÇOCUĞUN FİZİKİ GELİŞİMİ

Çocuğun, manevi diyebileceğimiz gelişim basamaklarını tahlile geçmeden önce, onun fiziki gelişimine ait temel basamaklara da kısaca bir göz atmak istiyoruz. Çünkü, inanıyoruz ki, manevi-dini gelişim ile maddi-fiziki gelişim arasında kurulacak paralellikler, çocuğun dini eğitimine daha net bir şekilde bakabilme imkanını verecektir. Yapılan bir sınıflamaya göre;

İlk çocukluk (1-4 yaş)

İkinci çocukluk (4-8 yaş)

Üçüncü çocukluk (8-12 yaş) şeklindedir.[2]

ÇOCUĞUN ZİHİN GELİŞİMİNDEKİ EVRELER

Çocuğun zihin gelişimindeki evreler ise bir tasnife göre şöyledir:

1. İlk çocukluk dönemi (Okul öncesi dönem),

0-2 yaş (Çevreden haberdar olma dönemi),

2-7 yaş (Düşüncenin bazı özellikleri ve sembolik işlev, duyu-hareket dönemi).

Çocuk, bu son dönemde, özellikle taklit yolu ile dini davranışlar geliştirmeye başlar.

2. Okul çağı (Gruplama yeteneğine sahip olması)

---

1 Selçuk, s. 16
2 Selçuk, s. 27

Şurasının bilinmesinde fayda vardır ki, gelişme dönemleri birbirinden kesin sınırlarla ayrılmazlar. Bir önceki dönemin özellikleri, sonraki dönemlerde de sürüp gidebilir. Yeni kazanılan davranışlar yine yeni niteliklerle yoğrularak kişiliğe-şahsiyete sindirilirler. Ancak, bir dönemdeki olumsuz gelişme ya da sapmalar, üzülerek belirtelim ki, diğer dönemlerdeki gelişmeyi de bozabilir.[3]

Erikson'a göre de, kişilik gelişimi sekiz evrededir. Bu sekiz dönemin her birinin kendine özgü ihtiyaçları ve hassas yönleri vardır. Şöyle ki;

* Temel güvensizliğe karşı temel güven,

* Utanç ve kuşkuya karşı özerklik,

* Suçluluk duygusuna karşı girişim,

* Aşağılık duygusuna karşı iş yapıcılık,

* Rol kargaşasına karşı kimlik (Özellikle ergenlik döneminde),

* Yalnız kalmaya karşı yakınlık kurma (Genç erişkinlik),

* Duraklamaya karşı üretkenlik (Erişkinlik).[4]

Çocuklar yaşıtları ile birlikte bulunmaktan hoşlanmaya başladıkları çağdan itibaren -ki yaklaşık olarak 2-3 yaşları civarıdır- davranış eğitimine öncelik vermek gerekir. Henüz mücerret düşünce başlamamıştır. Eşya ve olaylarla müşahhas olarak yaklaşmaktadır. Anne ve baba ile birlikte bulunduğundan tam müstakil değildir. Dolayısı ile eğitimde ilk müspet etkiler bu dönemde başlayabilir.[5]

Batılı araştırmacılar, çocukluk çağında dini konulara ilginin yüksek olduğunu, şayet sağlıklı bir yönlendirme olmazsa,

3 Yörükoğlu, s. 30
4 Selçuk, s. 56
5 Ayhan, s. 93

bu ilginin zamanla azaldığını, gittikçe daha az öğrenme isteği duyulduğunu ve nihayet inkarcı bir tutuma dahi yönelebildiğini örnekleri ile ortaya koymaya çalışmışlardır.[6]

EĞİTİMİN DOĞUM ÖNCESİ BOYUTU

Kur'ân-ı Kerîme göre, eğitim doğumdan önce başlamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, eğitim olgusunu daha baştan ele almaktadır. Doğum sonrası eğitim ise, doğum öncesi eğitimin uzantısı durumundadır. Kur'ân-ı Kerîm'de, eğitimin doğum öncesi başladığını gösteren özellikle şu âyet-i kerime dikkat çekicidir: "*Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren Allah'tır.*" (Al-i İmran, 3/6). Bu âyet-i kerimedeki "savvara" fiili, hem bedeni hem de psikolojik/ruhi şekillendirmeyi ifade etmektedir. Çünkü, psikolojik özellikler olmaksızın cismani özellikler hiçbir işe yaramadığı gibi, cismani varlık olmayınca da psikolojik özelliklerin insan için hiçbir şey ifade etmediği açıktır.

Beşeri eğitim, insanın doğuştan getirdiği kabiliyetleri geliştirmekle işe başlamaktadır. İlahi eğitim ise, bu kabiliyetleri var etmekle işe başlamaktadır. Beşeri eğitim, insanın kabiliyetlerini geliştirip yönlendirir, karakterine şekil verir, iradesini kuvvetlendirir, seçeneklerine rehberlik ederken, ilahi terbiye ise bunların temellendiği biyolojik ve psikolojik yapının şekillenmesini sağlamaktadır. Demek ki İlahi kudret var olmayanı var kılarken, diğerisi ise var olanı geliştirmektedir.

İlahi terbiye, insanları farklı kabiliyette ve farklı mesleklere yatkın olarak yaratırken, beşeri eğitim, öncelikle insanlar arasındaki ferdi farkları tespit eder, eğitim programlarını bu farklılıklara göre uygular. Bu faaliyet, bir bakıma, insanı farklı

[6] Selçuk, s. 25

yatkınlıklarla yaratan ilahi terbiyenin bir uzantısı olarak sürdürülür. Bu esastan hareketle diyebiliriz ki, Allah, insanları daha anne karnında iken birbirinden farklı kılmaktadır. Cenâb-ı Hak kendi muradını elbette daha iyi bilir. Ancak anlayabildiğimiz kadarı ile bu farklı yaratılışın gerekçesi de Zuhruf suresinin 32. âyetinde şu şekilde dile getirilmektedir: "Bu dünya hayatında, onların maişetlerini aralarında taksim eden, bir kısmının diğer kısmını çalıştırabilmesi için, kiminin derecesini kimine üstün kılan biziz..." Demek ki, İlahi terbiye, dünya hayatının yürüyebilmesi için, insanların farklı meslekler ayrılmasını zaruri görmüştür. İş bölümünde yerlerini alabilmeleri için de farklı kabiliyet ve yeteneklerde yaratmayı takdir buyurmuştur. Bu esastan hareketle diyoruz ki, beşeri eğitim ferdi farkları tespit etmiştir ama İlahi eğitim bu farklılıkları çok daha önceden var etmiştir.

Şems suresinin 8. âyeti ise, insan şahsiyetinin derinliklerinde doğumdan önce "kötüye temayül" ile "iyiye temayül" duygularının var olduğunu gösteriyor gibidir. İnsanın hürriyeti ve sorumluluğu bu seçenek sayesinde meydana gelmektedir. İşte bu çizgiye kadar, doğum öncesi terbiye gelir, bundan sonra beşeri eğitim başlar. Aynı surenin 9 ve 10. âyetlerinde de: "Nefsini maddi-manevi kirlerden arındıran kurtuluşa erer, onu günahlarla örten ise ziyana uğrar" buyurularak beşeri eğitimin başladığı nokta belirtilmiş olmaktadır. İyilik ve kötülük bir çekirdek gibi insanın derinliklerinde bulunmaktadır denilebilir. Ancak, kötü duygudan kaçınıp, iyiye yönelme fiilini ise, insanın cüzi iradesi meydana getirmektedir. Bu sebeple kurtuluş ve hüsran tamamen insan iradesinden kaynaklanmış olmaktadır.[7]

Ayrıca yine İslâm eğitim anlayışına göre, öğretim anne kar-

7 Bayraklı, *Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu*, s. 169-171, İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu.

nında da devam etmektedir. Bir bakıma biz buna, insan ruhunun "doğum öncesi şekillendirilmesi" de diyebiliriz. Konuyu daha iyi anlayabilmek için, Kur'ân-ı Kerîm ile Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) bu husustaki nurlu beyanlarına beraberce bakmak istiyoruz.

Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem), çocuğun anne karnında geçirmiş olduğu safahatı anlatırken, çok önemli bir hususu bize şöyle izah etmektedir: "Çocuk anne karnında 40 gün kadar nutfe olarak bulunur, sonra bir kan pıhtısı, sonra bir et parçası durumuna gelir. Daha sonra da Allah Teala, bir melek gönderir de ona ruh üfler."[8]

Aslında bu hadis-i şerif, Hac suresi 5. âyet-i kerimesinin bir nevi tefsiri gibidir de denilebilir. Bu âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak mealen şöyle buyurmaktadır:

"*Ey insanlar! Eğer siz öldükten sonra dirilmekten şüphe ediyorsanız, bilin ki: Biz sizi ilkin topraktan, sonra bir nutfeden, sonra yapışkan bir hücreden, sonra esas unsurlarıyla yaratılışı tamamlanmış bir çiğnem et görünümünde bir ceninden yarattık ki, kudretimizi size açıkça gösterelim. Dilediğimizi belli bir süreye kadar ana rahminde durdururuz. Sonra da sizi bir bebek olarak dünyaya çıkarırız. Sonra güç kuvvet kazanıncaya kadar sizi büyütürüz. İçinizden kimi henüz çocukken öldürülür, kimi de hayatın en düşkün biçimine götürülür öyle ki daha önce bildiği şeyleri bilmez hale gelir.*" (Hac, 22/5)

İNSANİ DEĞERLER VE AİLE

Her anne-baba çocuğunu en iyi şekilde yetiştirmek çabasındadır. Çocuğun erdemli bir insan olarak toplumda yerini

8 Buhârî, *Bed'ül-Halk*, 6

alması, en az iyi bir eğitim alıp başarılı bir yetişkin olması kadar önemsenir. Ahlaki erdemler hemen her toplumda ulaşılmaya çalışılan yüce değerlerdir. Toplumsal hayatın düzenli gitmesi için sadece yasalara uymak yetmez. Ortak değerlerin, gelenek ve göreneklerin birleştirici gücüne de ihtiyaç vardır. Diğer bir tabirle, insani değerler olmadan toplum hayatı yürümez. Bütün dinlerin suç saydığı unsurlar, yasalarla da suç sayılmışlardır. Ancak dinlerin getirmiş olduğu doğruluk, yalan söylememe, konukseverlik, güçsüze yardım etme, hoşgörü, sevgi ve saygı gibi değerler yasa gücüyle benimsetilemezler. Bu değerleri benimsetecek, dolayısı ile de toplumun insani değerler caddesinde dosdoğru gitmesini temin edecek olan ancak dini inanç ve değerlerdir.[9]

E. Ay'ın 1991 yılında yapmış olduğu bir ankette şöyle bir genel varsayımdan hareket edilmişti: 'Dini prensipleri yerine getiren anne-babaların gerçekleştirecekleri din eğitimi ve öğretimi çocuk üzerinde oldukça olumlu izler bırakacaktır. Aksine gevşeklik de aynı oranda çocuklara yansıyacaktır'.[10] Yapılan araştırma neticesinde, çocuk üzerinde en önemli etkiyi anne-baba davranışlarının yaptığı, müspet davranışların doğrudan çocuğa yansıdığı ortaya konmuştur. Dolayısı ile çocuk, dini karakterini ailesi içinde kazanmaktadır. Bu itibarla çocuğun, manevi gelişiminde ihtiyaç duyduğu en önemli faktör, elverişli bir aile çevresi ve kendisine örnek olacak anne-babasıdır.[11]

ÇOCUĞUN DİNİ EĞİTİMİNE BAŞLAMA DEVRESİ

Çocukta inanma ve dini bilgiler öğrenme ile ilgili eğitim sürecine iki göstergeye bağlı olarak başlanmalıdır:

9 Yörükoğlu, s. 221
10 Ay, s. 17
11 Ay, s. 124

1. Sorgulama

Soru sorma, çocukların büyüklere olan güveninin bir sonucudur. 4 yaş çocuğu, özellikle iki yaşında başlayan soru çağının en yüksek düzeyini yaşamaktadır. Bu dönemde çocuk "nasıl", "niçin" sorularını sıklıkla sorar. Aile ve çevrenin dini atmosferi çocuğun bu alanla ilgili sorular sormasına sebep olur. İşte bu noktada büyükler, çocukların dini nitelikli sorularına kesinlikle doğru ve ciddi cevaplar vermek zorundadırlar.

Dini bilgilerin soru-cevap şeklinde ezberletilmesi ise, çocuğun bu alandaki kabiliyetini geliştirir. Ona bir dini kelime hazinesi temin eder. Tıpkı ezberletilen çarpım tablosunun sayı hazinesi temin ettiği gibi.[12]

Ancak, dini terimlerin bir kısmının anlaşılması çocuk için güç olabilir. Sevap, günah, iyilik, kutsallık mücerret dini terimlerden sadece birkaçıdır. Çocuk ise henüz müşahhas düşünce dönemindedir ve bu özellik normaldir. Burada da dini eğitim açısından çocuğa güçlü bir şekilde yardım edilmesi gereği açıktır.[13]

2. Sebeplilik

Çocuğun din eğitimini alabileceğinin bir diğer göstergesi, özellikle 3 yaştan itibaren, çevresindeki eşya ve olayların aralarında sebep-sonuç ilişkilerini kurabildiği zihni döneme ulaşmış olmasıdır. Dolayısı ile din eğitimine başlamanın ön şartı bu dönemde yerine gelmiş olmaktadır.[14]

18. yüzyıl Osmanlı alimlerinden Şaban Şifai de çocuğun

---

12 Selçuk, s. 34
13 Selçuk, s. 32
14 Dodurgalı, s. 200-201

terbiyesine erken başlanması gereğini vurgulayarak şunları söylüyor: "Sağını solunu fark edebilecek duruma geldiği, az çok iyi ve kötüyü anlayacak olgunluğa ulaştığında, çocuğun terbiyesi ile meşgul olmalı, bu hususta asla ihmalkarlık yapmamalı, çocuğa tedric ile kademe kademe iyi işler ve güzel ahlak aşılanmalıdır."[15]

ÇOCUK FITRATI VE DİN DUYGUSU

Psikolog Antonie Vergote, Din Psikolojisi adlı eserinin "Çocuklukta Din" bölümünde, çocukta doğal bir din istidadı bulunduğunu belirtir ve dört yaşının dini konulara ilgi açısından altın çağ olduğunu belirtir.[16] Bu durum, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem): "Her çocuk İslâm fıtratı üzerine doğar" hadis-i şerifinin bir açıklaması hükmündedir.

Çocukluk çağı korkuları bol olan bir dönemdir. Çocuğun kolay korkuya kapılma özelliğinden faydalanan yetişkinler bazı hatalı davranışlarda bulunabilmektedirler. Tanrının her yaramazlığı gördüğü, kötü hareketleri günah defterine kaydettiği söylenerek çocuk sindirilmeye çalışılmaktadır. Dolayısı ile, çocuk gözünde Allah, seven, koruyan, hoşgören, affeden, özellikleri ile değil; ceza veren, cehennem ateşinde yakan bir varlık olarak canlanabilmektedir.[17]

Dini hikayelerin çocuklar üzerinde oldukça olumlu etkilerinin bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Bilindiği gibi çocuk çevresini duyu organları vasıtası ile tanır. Şu da var ki Allah'a inanma ve O'nu sevme, doğruluk, emin bir kimse olma vb.

---

15 Bayraktar, "*XVIII. Yüzyıl Osmanlı Alimlerinden Şaban Şifai'nin Çocuk Eğitimi İle İlgili Görüşleri*", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 4/140

16 Selçuk, s. 40

17 Selçuk, s. 57

duyguların geliştirilebilmesinde dini hikayeler önemli bir rol oynayabilir. Çünkü hikayede dile getirilmeye çalışılan dini-ahlaki değerler soyuttan somut hale gelmiş olurlar. Henüz somut işlemler döneminde bulunan çocuklarımız için dini hikayeler "bizzat yaşayıp gösterme"den sonra ikinci dereceden bir öneme sahiptir.

Birinci Bölüm

OKUL ÖNCESİ ÇOCUĞUN DİNİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

OKUL ÖNCESİ ÇOCUĞUN DİNİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Her çocuk okul öncesi dönemde, programsız etkilerle yoğun bir etkileşim süreci yaşayarak gelişmesini sürdürürken, bu dönemde ahlak ve inanç muhtevalı olan sosyal ve kültürel kimlik geliştirme yönünde de önemli mesafeler alır. Dinin kabul ettiği zihni yargılar ve ahlaki erdemler bakımından olumlu ve olumsuz şekillenmeler de bu dönemde belirgin bir duruma gelir.

Din eğitimi, çocuğa sadece ihtiyacı olan dini bilgileri aktarıp öğretme ve onları zihnine yerleştirme ameliyesi değildir. İslâm'ın, insanı ulaştırmak istediği nihai hedef, iman, ahlak ve davranış olgunluğu ile beraber, ahiret mutluluğu da olduğuna göre, bilginin, bu seviyeye ulaşmada sadece temel bir araç olduğu rahatlıkla görülecektir.

Şu anda okullarımızdaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri 4. sınıftan itibaren başladığına göre, doğumdan itibaren çocuğu sarması gerektiğini düşündüğümüz dini değerlerin hemen hemen tek taşıyıcısı anne ve baba olmaktadır diyebiliriz.

Okul öncesi çağda, çocuğa göre Allah, Peygamber ve Melek gibi kavramlar henüz örtülü olsa da o, bunların üzerindeki sır perdesinin kalkmasını ister ve kendine göre sorular sorarak merakını gidermeye çalışır. Bu çağda çocuğun dini nitelikli ilgi

ve merakının rasgele, gelişigüzel bir şekilde cevaplandırılması veya cevapsız bırakılması, büyüdüklerinde bu çocukların bazı ruhi boşluklar duymalarına sebep olacaktır. Dolayısı ile, küçük yaşlarda bireyin kişiliğinde meydana gelecek manevi boşlukları ileride kapatmaya çalışmak ise ya çok zor ya da büsbütün imkansız hale gelebilecektir.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz sizler Kıyamet Günü isimlerinizle, babalarınızın isimleri ile çağrılacaksınız. O halde güzel isimler koyunuz."[18] buyurmaktadır. Bu hadis-i şeriften hareketle diyebiliriz ki din eğitimi faaliyeti daha çocuğun ilk günlerinde bu şekilde başlatılmış olmaktadır. İleriki günlerde ise içinde Allah sözünün geçtiği Maşa Allah, Allah bağışlasın, Allah'a emanet ol, Allah'a ısmarladık vb. gibi sözler ve dualar, çocuğun sürekli bu söze muhatap olmasına imkan tanıyacak ve olumlu etkilenmeler meydana gelmiş olacaktır.[19]

İçinde Allah lafzının geçtiği ninnilerden de çocuğun etkilendiğini kabul etmek gerekir. Bu sebeple böyle ninniler ihmal edilmemelidir. Daha sonraki yıllarda bu ninnilerin hatırlanmıyor olması onların etkisinin olmadığını göstermez.[20]

Öyle ise, ailede, okul öncesine ait dini eğitim-öğretim çabaları programlanırken, gerekli görülen zihni tedbirler, ilk etapta, bazı dini kavram ve ifadelerin tekrar edilmesi şeklinde olabilir. Çocuğun küçük yaşta sık sık duymaya başladığı Allah, cami, ezan, Müslüman, Kur'ân vb. kelimeler onun anlayış ve ifade kabiliyetine göre tekrar edilerek manevi duyguların tedricen artacak bir şekilde hissettirilmesine çalışılabilir. Bu yaştaki çocukların dini eğitimlerinde kullanılabilecek bazı cümleler kısaca şöyle düşünülebilir:

---

18 Müslim
19 Öcal, s. 103
20 Dodurgalı, s. 172

Allah'ı severiz
Bizi Allah yarattı
Allah büyüktür
Her şeyi yaratan Allah'tır
Allah bütün çocukları sever
Peygamberimiz Hz. Muhammet'tir
Hz. Muhammet Allah'ın elçisidir
Hz. Muhammet Allah'ın emirlerini bize getirdi
Kur'ân-ı Kerîm bizim kutsal kitabımızdır
Kur'ân-ı Kerîmi Allah gönderdi
Camide Allah'a ibadet edilir
Büyükler camiye gider
Camide ezan okunur
Ezan namaz vaktini bildirir vb.

Ayrıca, çocuk yemek yemeye başladığında ve sonrasında, uyuyacağında euzu billahi mineşşeytanirracim demeye, dua etmeye yavaş yavaş alıştırılabilir, çevresi ile olan ilişkilerinde yaşı arttıkça iyilik duygusuna yönlendirilip, varsa olumsuz tutum ve tavırlarından uzaklaştırılmaya çalışılabilir.[21]

Çocuk görerek, duyarak, taklit ederek öğrenir. Kişiliği de çevresinde görüp-duyduklarına göre oluşur. Bundan ötürüdür ki din eğitimine en sağlıklı başlangıç çocuğun dinin yaşandığı bir ortamda, hayatını dinin gereklerine göre düzenleyen bir aile ya da çevre içinde bulundurulması ile gerçekleşebilir. Temel Eğitim Yasası'na göre çocuklarımız ancak on yaşlarında ilköğretim dördüncü sınıfta iken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerini almaya başlar. Bu da demektir ki çocuk bu yaşa gelinceye kadar, öncelikle ebeveyninin dini tutum ve davranışlarından etkilene-

[21] Cebeci, "*Genel Din Eğitimi Çağı ve İlkokullarda Din Dersleri*", Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri, s. 84-90

cektir. Sadece bu faktör bile, anne-babanın çocuklarının dini eğitiminden birinci derecede sorumlu olduğunu göstermeye yetmektedir.

ÇOCUĞUN ALLAH ANLAYIŞI

Çocuk hangi yaşta Allah anlayışını kazanmaya başlar? Bu gerçekten güç bir sorudur. Genellikle üç-dört yaşından itibaren dünyayı ve kendi varlığını soru alanı yapan çocuğun dini fikirlerle temas ettiği kabul edilir. Çocuğun Allah kavramı ile karşılaşması sadece yaş faktörüne bağlı değildir. Olgunlaşmanın yanında, çevrede yaşanan dini hayatın onun üzerindeki etkisi de küçümsenemez.[22]

Dini bilgilerin çocuklara 3-4 yaşından itibaren verilebileceğini, her şeyi yaratan, düzene koyup idare eden Allah tasavvurunun, çocukların o yaşlardaki anlayışlarına zor gelmeyeceğini söyleyebiliriz. Esasen çocuk düşünmeden, şüphelenmeden ve itiraz etmeden inanmaya hazır olduğundan söylenenlere içtenlikle inanır. Buna sadece dilde inanma denmez. Bu aynı zamanda ruhun da kabulü ve inanışıdır. Tabii olan da budur. Çünkü çocuk inanmakla kendini güçlenmiş ve Allah'a yaklaşmış hisseder. Böylece çocuk, hayatı iyi, güzel ve yaşamaya değer bulacak ve o nispette yaşama gücü artacaktır.

Büyüklere bir çok sorular sorması onun öğrenme merakını, olumlu yaklaşımını gösterir. Bu nedenle çocuğa Allah inancı hakkında bilgiler aktarırken, bu bilgilerin anlaşılır olmasına bilhassa dikkat etmek, Allah'ın büyüklüğünü, her şeyin yaratıcısı, bütün iyilik ve güzelliklerin sahibi olduğunu öncelikle belirtmek gerekir.[23]

---

22 Selçuk, s. 70
23 Ayhan, s. 117

Dinimizin en temel konusu olan Allah inancı bu yaşlarda şu şekilde de verilebilir: Allah bütün varlıkları yaratan ve insanları onlardan daha üstün kılan ve seven, özellikle çocukları daha çok seven ve koruyan, besleyip büyüten, sayılamayacak güzelliklerde yiyecekler ve içecekler veren, çiçeklerle, hayvanlarla tabiatı dolduran, suçları ve yanlış davranışları hemen cezalandırmayıp, farkına varıp vazgeçmemiz için zaman tanıyan, davranışlarımızın iyi ve güzel olanlarına büyük ölçüde mükafatlar veren, yaptığımız bir iyiliğe karşı daha başka pek çok iyiliklere ulaşmamızı sağlayan Yüce Rabbimizdir.[24]

Ya da çocuğumuza; nimetleriyle bizi perverde eden Allah'ın (celle celâluhû) şefkati, Rahmâniyeti ve Rahîmiyeti onun anlayacağı şekilde anlatılabilir. Allah'ın (celle celâluhû) bizi nasıl beslediği, baktığı, büyüttüğü, bize nasıl sevgi verdiği anlatılır ve: "O (celle celâluhû) çok şefkatlidir, bizi korur, bütün belalardan muhafaza, himaye ve vikaye eder" denilerek çocuklarda O'na karşı güven, itimat ve sevgi hissini coşturulmalıdır. Hatta en küçük yavruların, dahası haşaratın, Allah'ın (celle celâluhû) şefkatiyle, re'fetiyle, rahmetiyle beslendiği uygun bir dille ona anlatılarak Rabbiyle olan münasebeti sağlama bağlanılmalıdır.[25]

ALLAH'A İNANÇTA İKİ TEMEL UNSUR

İnanç duygusunun temeline bakıldığında, iki esas temel görülecektir. Allah sevgisi ve Allah korkusu. Üzülerek ifade etmek gerekir ki, bilmeyerek yapılan Allah korkusu telkinlerinin çocuk ruhunda birtakım olumsuz sonuçlara yol açtığı belirlenmiştir. Bu nedenle, ilk yaşlardan itibaren başlatılması gereken iman esasları öğretiminde Allah sevgisi esas olmalıdır denilebi-

[24] Ayhan, s. 114
[25] Gülen, *Çocuk Terb.*

lir. Zira henüz mücerret kavramların, suç ve cezanın, günahın ne demek olduğunu kavrayamayacak derecede küçük yaştaki çocukların, psikolojik hayatlarında önemli bir rol oynayan korku duygusunun, Allah korkusu şekline dönüştürülmesi ve ebeveynin bundan faydalanma yoluna gitmeleri oldukça yanlış bir tutumdur.[26]

ÇOCUKLARDA ALLAH TASAVVURU

Batıda yapılan "Ana Sınıfı Çocuğunun Dini eğitimi" araştırmalarında çocuğun Allah tasavvuru ile ilgili örnekleri, Türk çocuklarındaki Allah tasavvuru konusu ile küçük bir mukayesesinin yapılabilmesi için kısaca aşağıya alacağız. Daha sonra da 7-9 ile 9-12 yaş grubu çocuklarının Allah tasavvurlarını incelemeye çalışacağız.

5 yaş grubundan bir örnek:

a) Annem ne dedi biliyor musun? Allah her zaman bizimle berabermiş. Gece ve gündüz.

b) Doğru, ben de biliyorum. Belki de şu anda da bizimle beraberdir.

7 yaş grubundan bir örnek (Gece bitişik çiftlikteki koyunları kimin koruduğunu tartışırlarken):

A- Bence Allah koruyordur. Herkes uykuda iken O, onlarla ilgileniyor.

9 yaş grubundan bir örnek:

A- Komşumuzun yaşlı annesi öldüğünde "Allah onu yanına aldı" dediler.

B- Allah onu nasıl yanına çekmiş olabilir ki?

A- Bir mıknatıs kullanmış olamaz mı?

---

[26] Ay, *Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi*, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, s. 243

Ülkemizde ise, 5-6 yaş grubundaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, bu yaşlardaki çocuklar, Allah'ı, çocuğa göre en uygun mekan olan gökyüzünde düşünmektedirler. Diğer bir cevap kategorisinde ise 'Cennet'ttedir' cevabı alınmıştır. Öyle anlaşılmaktadır ki, takriben 9 yaşlarına kadar çocuklar kendilerine göre 'yukarıda, gökyüzünde, Cennet'te' gibi, Allah'a (celle celâluhû), en yüksek yeri izafe etmektedirler.

Aynı şekilde, Cenâb-ı Hakk'ı her an yanlarında hissedip hissedemedikleri sorulduğunda, dini hakikatleri kısmen de olsa doğru bir şekilde yansıtan, Allah'ın, özellikle ibadet anında insanın yanında olduğu şeklindeki cevaplar da alınabilmiştir. Bu yaş grubundaki çocukların büyük bir kısmı, Allah'ın görülemez olduğunu kabul etmektedir. Ancak, bunun şartlı bir kabulleniş olduğunu da belirtmemiz gerekir. Çocuklar genelde, işlem öncesi düşünüş çağında bulundukları için, Allah'ın yukarıda olduğundan dolayı görülemediğini söylemişlerdir. Çocukların çok azı ise, "Allah kalbimizde olduğu için göremiyoruz" ya da "O büyük bir güçtür" gibi cevaplarıyla bu yaş kategorisi için gelişmiş sayılabilecek bir seviyede olduklarını göstermişlerdir.

"Allah bizi sever mi? Eğer seviyorsa niçin seviyor?" şeklinde düzenlenen sorularla, çocuğun Allah ile arasındaki sevgi anlayışına yorumlar getirilmiştir. Gerçi, çocuğun 'sevgi' kelimesine yüklediği manalar tam olarak bilinememekle birlikte, yüklediği mana ne olursa olsun, çocuklar kendilerini mutlak olarak seven bir Allah'a inanmaktadırlar. Araştırmadaki çocukların hepsinin; "Evet, Allah bizi sever" şeklindeki cevapları, eğitimcilerin de bu husustaki hükümlerini doğrulamaktadır.[27]

İnsan fıtratının temellerinden biri olan Allah sevgisi çok önemli İlahi bir armağandır. Elverir ki, ebeveynler de bunun farkına varsın ve geliştirsinler.

27 Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, s. 92-96

Çocukların dini eğitim ve öğretimlerinde yanlış kullanılacak metotların, ne gibi istenmeyecek sonuçları olabileceği, sanırız şimdi aşağıya aktaracağımız vakadan rahatlıkla görülebilecektir:

"Babası, çocuğunun dini bilgileri öğrenmesi için ona zaman zaman kitap okurdu. Çocuk iyi dinlemediği ya da babasının sorduğu soruları tam olarak cevaplayamadığı zaman babası dayanamaz:

– "Sen kendini Allah'a vermezsen olmaz. Kendini Allah'a ver ki O da sana yardım etsin, işlerini kolaylaştırsın. Sen gayret etmezsen Allah sana yardım eder mi? Benim sersem oğlum" der, bir yandan da neresine gelirse acımadan vururdu.

Çocuk büyüdükçe oyuna düştü.

Dersini babasının istediği gibi yapamaz oldu. Hemen her gün bir fasıl dayak yedi. Neticede dinden de okumaktan da nefret ediverdi."[28]

7-9 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARDA ALLAH TASAVVURU

Allah'ın varlığı, özellikle zatı ile daha çok 7-9 yaş grubu çocuklar meşgul olmaktadırlar. Onlar, başta Allah'ın büyüklüğüne, nasıl, nerede, niçin bir tane olduğu ve eşi-benzeri olmayışını merak ederek; "O, yemez, içmez, uyumaz. O'nun bunlara ihtiyacı da yoktur. Peki ama, yeri-göğü yaratan, çiçeklerle donatan Allah nasıl anlamalıyız?" gibi gaybi alanlara ait sorular da sormakta, anlamaya çalışmaktadırlar. Bundan başka, bu yaştaki çocuklar Allah'ı çok yüce, her şeyden ve herkesten büyük, her şeyi yaratan, her şeyi bilen, duyan ve gören, göz, kulak ve akıl gibi nimetler veren, kullarını koruyan, acıyan, şefkat eden, kötüleri cezalandıran, dünyayı, insanları, hayvanları, bitkileri,

[28] Salzmann, s. 77

içecekleri yaratan, insanları rızıklandıran, büyüten, terbiye eden Yüce bir varlık olarak görmektedirler. Dolayısı ile 7-9 yaş grubu çocuklarının Allah tasavvuru, artık bu yaşlardan itibaren açıklık kazanmaya başlamıştır denilebilir.[29]

Bu yaş grubundaki çocuklara, Allah'ın varlığı ve birliğini, eşi ve benzeri olmadığını izah edebilmek için daha çok görüp-izleme metodu kullanılabilir. Şöyle ki; Allah'ın yaratıklarını inceleyerek O'nun yaratıcı sıfatını anlatabilmeli, iyiliği ve adaleti uygulama örnekleri ile Allah'ın Rahman, Rahim ve Adil sıfatlarını benimsetebilmeliyiz. Allah'ın varlığını mümkün olduğunca hayattan alınmış örnekler ve konularla çocuğa yaklaşabilmeliyiz. Çocuğu kendi muhteşem varlığı, tabiat ve kainat üzerinde düşündürmek, ona soru sormasını, inceleme ve araştırma yaparak sonuçları değerlendirmesini öğretmek, tasavvurlarının güçlenmesine yardım edici yollardır. Çocuğun etrafındaki varlıklardaki renk, güzellik, şekil ve düzenden haberdar olması, bunları fark edebilmesi Allah'ı tanıma, bilme, inanma ve O'nu sevmesi yolunda güçlü bir adımdır.[30]

9-12 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARDA ALLAH TASAVVURU

Çocukta Allah kavramının şekillenmesinde birinci faktör yaş ise, ikinci faktör de aile fertlerinin veya yakınlarının İlahi varlık karşısındaki tutum ve davranışlarıdır.

Yavuz'un, 9-12 yaş çocuklarında, dini duygu ve düşünceyi tespit amacı taşıyan bir araştırmasının konumuzla ilgili sonuçları özetle şöyledir:

"Allah denince aklına neler geliyor? O'nu nasıl düşünüyor-

---

[29] Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, s. 112
[30] Selçuk, s. 109

sun?" sorusuna bu yaş grubundaki çocukların vermiş oldukları cevaplarda "Allah'ın her yerde olduğu" tasavvuru yüzdelik oranı itibarı ile ilk sırada yer almıştır. Bu oldukça önemlidir. Çocukların bu soruya verdikleri cevaplar altı ana grupta şu şekildedir:

1. Allah, ilahi bir varlık olarak tasavvur edilmektedir.
2. Allah her şeyin yaratıcısıdır.
3. Allah; hayat veren, yardım eden, istekleri karşılayan, koruyan ve gözetendir.
4. Allah; gören, duyan, her şeyi bilen, güçlü ve dilediğini yapandır.
5. Allah, kişilerin ve toplumların hayatlarını düzenleyendir.
6. Allah; esirgeyen, bağışlayan ve affedendir.[31]

ÇOCUKLARA "ALLAH İLE BERABERLİK ŞUURUNUN" KAZANDIRILMASI

Çocuklarımıza, "Allah'la her an beraber olma" şuurunun, insan şahsiyetini korumadaki rolü, mevzu üzerinde ehemmiyetli bir şekilde durularak anlatılmalıdır. Şöyle ki: Allah'ı hatırlamanın, her türlü ahlaki düşüşlerin önüne geçebilecek bir güç olduğu çocuğa fark ettirilmeye çalışılabilir. "*Her nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.*" (Hadid, 57/4) âyet-i kerimesinin hayatlarındaki önemine dikkat çekilebilir. Hayatın problemleri karşısında Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği çözüm yollarından öğrenciler haberdar edilerek, dengeli bir tavrın, yani orta yolda olmanın ne demek olduğu çocuklara öğretilebilir. Hayattaki iniş ve çıkışlarda, Allah'a inanmanın değeri hakkında bilgi verilebilir ve imanlarının aksiyon haline gelebilmesinin örnekleri sunulabilir.

[31] Yavuz, s. 166-168

Başarı-yenilgi, ilerleme-gerileme, sevinç-üzüntü, mutluluk-hüzün gibi durumlar hayattaki değişimlerin birer parçasıdırlar. Bunlardan birisine saplanıp diğerini görmezlikten gelmek doğru olmayabilir. "*Muhakkak her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.*" (İnşirah, 94/5-6) âyet-i kerimesinin vereceği manevi enerji, insanı yeni çözümler bulmak için harekete geçirebilir. Aynı şekilde, başarının da ilahi bir lütuf olduğu çocuğa davranışlarla hissettirilmelidir. Allah'a duyulan sevgi ve sağlam inanç, çocuklarımızı ümitsizlik, kaygı, şüphe ve her türlü korkuya karşı güçlü kılacaktır. Diğer taraftan da bu sağlam inanç onların, Allah'ın bütün güzel isim ve sıfatları ile bağlantı kurabilmelerine imkan sağlayacak, motivasyonlarını yükseltecek, eşya ve hadiseleri anlamlandırabilmelerinde onlara yardımcı olacaktır.[32]

Bu noktada eğiticiye düşen görev çocuğa Allah'ı kendisine sığınılacak bir varlık olarak tanıtmaktır. Onun için anne ve baba çocukları ile Allah arasındaki bağı, sevgi çerçevesi içinde kurmalıdır. Çocuk Allah'ı sevmeli, Allah'ın da kendisini sevdiğine inanmalıdır.

ÇOCUKLARI ALLAH İLE KORKUTMA

Çocuklara Allah'ı tanıtmada yapılabilecek en büyük hata, sürekli olarak Allah'ı korkulması gereken bir varlık olarak tanıtmaktır. Ebeveynin, çocuklarının yapmasını istemedikleri davranışları karşısında Allah'ı bir cezalandırıcı gibi tanıtmaları çocuğun zihninde çok olumsuz bir Allah tasavvurunun oluşmasına yol açar. Çocukluk dönemi zaten çok çeşitli korkuların yaşandığı bir dönemdir. Bu korkulara Allah korkusunun ilavesi

32 Selçuk, "*Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri*", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 4/150

çocuğun belki de hiçbir zaman Allah ile sevgi temelinde bir ilişki kuramamasına sebep olacaktır.[33]

Konumuzla alakalı bir vakayı aşağıda nakletmek istiyoruz:

Başarılı olduğunu zanneden bir anne, çocuklarını şu üç şeyle korkutuyordu: Allah, öcü ve çocukların babaları. Biraz yaramazlık yapsalar ya da gürültü etseler:

– Allah yakar,

– Uslu durun yoksa öcüyü çağırırım,

– Babanız geliyor, şimdi sizi gebertinceye kadar dövecek.

Bunun sonucunda çocuklar, Allah'tan, babalarından ve öcüden aynı derecede korkmaya başlamışlardı.[34]

ÇOCUKLARA ALLAH'TAN İSTEMELERİNİ ÖĞRETME

İbn Abbas hazretleri henüz gelişme çağında iken Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kendisine yaptığı tavsiyeyi şu şekilde anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın yanındaydım. Bana kendisini dikkatle dinlememi, öğütlerine kulak vermemi söyledi ve şöyle devam etti: 'Allah'ı gözet ki Allah da seni gözetsin, O'nu yanında bulasın. İstediğin zaman Allah'tan iste, yardım istediğinde de O'ndan talep et.[35]

Burada dikkat edilecek nokta şudur: Çocukların Allah'tan neyi isteyebilecekleri anne-babaları tarafından onlara bir şekilde telkin edilmiş olmalıdır. Bu yaşlarda çocuklar, dualarının karşılığını somut bir şekilde görmeyi arzulayabilir, isteklerinin kısa zamanda ve kesin olarak yerine geleceğini ümit edebilirler. Ancak, çocuklar duayı böyle yalnızca şahsi bir menfaat

33 Dodurgalı, s. 198
34 Salzmann, s. 17
35 Tirmizi

vasıtası olarak gören bir anlayışla yetişirlerse, istekleri olmadığında güvenleri sarsılabilir, kararsızlık ve ilgisizliğe itilmiş olabilirler.[36]

ALLAH'A İMAN ÖĞRETİMİNDE TEDRİCE RİAYET ETME

Allah'a iman öğretiminde uyulması gereken esaslardan birisi de tedriciliktir. Eğitim-öğretimde kolaydan zora doğru, azar azar, derece derece ilerlemenin önemi büyüktür. Bu metodun Kur'ân- Kerim ve Sünnet-i sahiha'da yeterli derecede örnekleri vardır. İslâm'ın temel kabullerinden birisi olan zaman ve mekandan münezzeh, her yerde bulunan ve gören Allah inancını, çocukların tam olarak algılayamayabilecekleri, daha sebep-sonuç ilişkilerini dahi kavrayamamış çocukların, bir yetişkin gibi Allah tasavvuruna ulaşamayabilecekleri ebeveyn tarafından hesap edilmelidir. Bu itibarla, çocuk, Allah (celle celâluhû) hakkında sorular sormaya başladığı andan itibaren, kısa ve doğru bilgiler, onun anlayabileceği cümlelerle verilmelidir. Bunu yaparken ona soru sorma imkanı da tanınmalıdır. Verilecek cevapların sade, kısa ve tereddüde yer vermeyecek şekilde olmasına ayrıca dikkat edilmelidir.[37] Çünkü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "Herkese derecesine göre davranılmasını."[38] ve "İnsanlara anlayabilecekleri seviyede konuşulmasını."[39] beyan buyurmaktadır.

Çocuklara, Allah'a iman öğretiminde nasıl bir süreç izlememiz gerektiği konusunda nispeten bir fikir vermesi münasebeti ile, Konuk'un, İstanbul ili Üsküdar ilçesinde Milli Eğitim

[36] Selçuk, s. 116
[37] Ay, *Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, s. 246,
[38] Ebû Davut, *Edep*, 22
[39] Münavi, 3/377

Bakanlığına bağlı üç ana sınıfındaki 24'ü kız 20'si erkek 5-6 yaş grubu 44 çocuk üzerinde "Allah" kavramı ile alakalı yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarını aşağıya almak istiyoruz:

Bu araştırmaya göre, "Allah neredThere?" sorusuna anılan yaş grubundaki çocuklar, onların görebildiği en yüksek mekan olan "gökyüzündedir" cevabını vermişlerdir. Çocukların %20'si "Allah her yerde, kalbimizde ve yanımızdadır" cevabını vererek gerçek İslâm inancını yansıtabilmişlerdir.

"Allah'ı görebilir miyiz?" sorusuna büyük çoğunluk "hayır" cevabını vermişlerdir. Dolayısı ile çocuklardaki genel ve İslâmi bilgi açısından da doğru olan bu kanaat, Allah'ın görülemeyeceği yönündedir. Ayrıca "*Allah'ın görülemeyeceği*" *fakat* "*O'nun herkesi görebildiği*" *bu yaş grubundaki çocuklar tarafından bir inanç halinde benimsenmektedir.* "*Gözler O'nu idrak edemez, O gözleri idrak eder.*" (Enam, 6/103) itikadi gerçeğini hatırlatırcasına çocuklarımızın, insanları daima gören ve duyan bir Allah tasavvuru taşıdıklarını görmek gerçekten de sevindiricidir.

Yine çocukların tümü "Allah bizi sever" diyerek Allah sevgisinin çocuklarda fıtri olduğu hususunu teyid etmektedirler. O halde Allah'ın kendisini sevdiğine inanan çocukların bu inançları yeri ve zamanı geldikçe kuvvetlendirilmelidir.[40]

OKULDAN ALINAN DİNİ BİLGİLER

Bilindiği gibi ülkemizde öğrenciler, ilköğretimin dördüncü sınıfından itibaren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerini almaya başlamaktadırlar. 10-12 yaş grubunda öğretim konusu yapılmaya başlanan dinimiz bu çocuklarımıza müfredat itibarı ile yeterli bir şekilde anlatılabilmekte midir? Bu amaçla Selçuk, 1988 yılında Ankara'daki 71 kadar İlkokulun (o yılda mecburi

[40] Konuk, s. 69-80

eğitim henüz 8 yıla çıkarılmamıştı) sınıf öğretmenleri ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin yeterliliği üzerine bir alan araştırması yapmıştır. Bu araştırmadaki bazı sonuçlar şöyledir:

1. Öğretmenlerin %36'sı bu ders programında yer alan konuların öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olmadığı kanaatindedirler.

2. Öğretmenlerin %81'i öğrencilerin derse olan ilgisini oldukça yüksek bulmakta, %78'i de ders kitaplarının öğrenim ihtiyacına cevap verdiğini düşünmektedirler.

3. Öğretmenlerin %76'sı da öğrencilerin derste büyük ölçüde aktif olduklarını düşünmektedirler.[41]

EBEVEYNİN REHBERLİĞİ

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere, ebeveynin çocukları için yapacağı dini eğitim rehberliği oldukça önem taşımaktadır. Çünkü, aile rehberliğinde, çocuğun hem bireyselliği hem de sosyalleşmesi önem taşır. Özellikle 7 yaşına doğru gelen çocukların sosyal ve ahlaki değerlerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesi, ailesinin bu konuda uygun örnekler oluşturabilmesine bağlıdır. Ebeveyn, hem çocuklarına hem de çevresine sosyal ve ahlaki değerler bakımından örnek olmak durumunda olduğu gibi, şayet yoksa böyle bir çevre oluşturma sorumluluğu da vardır.[42]

İşlem öncesi ve somut zihinsel işlem dönemlerini kapsayan 10 yaşa kadarki dönem, ahlak gelişim dönemidir. Bu dönemde de çocuklar, ahlaki yargılar açısından tamamen ailesine bağımlıdır denilebilir. Büyükleri tarafından uyması istenen kurallara,

41 Selçuk, s. 123-129

42 Çamdibi, "*Aile İçi İlişkiler ve Aile Rehberliği*", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6/134

sorgulamadan uyar. Bu dönemde çocuklar, davranış ve olayların arkasındaki niyetleri fark edemeyebilirler.

Anne-babanın rehberliği, çocuğun ıslah veya ifsadında en büyük iki amil durumundadır. Ebeveyn doğru, güvenilir kişiler olur, ahlakı güzel,cesareti makul, iffet ve namus abidesi olursa, çocuk da doğruluk, güvenirlik, ahlak, şeref, cesaret ve iffet üzere yetişir. Aksi durumda (Allah muhafaza buyursun) yani yalancı, hain, helal sınırlarını aşan, cimri, korkak, sefil ve hasis ise, çocuk da yalancılık, hıyanet, korkaklık, cimrilik ve hasislik üzere büyür.[43]

11-12 yaşlarında ise, genelde çocukların ahlak kurallarının gerçek anlamını kavramaya başladığı görülür. Çocuk bu dönemde, kendisini başkalarının yerine koyabilecek ve durumu başkalarının açısından görebilecek güce erişmiştir denilebilir. Yani empati ya da başkasının rolünü üstlenebilme yeteneği gelişmiştir.

Böylece çocuk, kaynağını kendisine önceden yapılmış dini eğitimden alan "iç-bağımsız" ahlaka geçiş yapmaktadır. Bu dönemde ahlaki konuları değerlendirirken, iki ya da daha fazla bilgi parçasını birlikte görebilmekte, insanların niyet ve tasavvurlarını ise sonuçlardan daha fazla göz önüne alabilmektedir.[44]

O halde anne-babalar, kademeli ve metotlu biçimde çocuklarını doğruluk, emanet, iffet ve rahmetle süsleme, batıl ve anlamsız şeylerden uzak kalma gibi faziletli bir ahlakla yetiştirip geliştirmek istiyorlarsa, o takdirde kendi söz ve davranışlarıyla onlara hayırlı konularda en güzel misal ve örnek olma durumundadırlar. Şerden uzak kalıp birçok faziletlerle süslenmede, bir

---

[43] Ulvan, 2/68

[44] Kaya, "*Kişilik Özelliklerinin Ahlaki yargı Üzerindeki Etkisi*", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 4/188

sürü rezilliklerden sıyrılıp hakka uymakta, batıldan kaçınıp yüce konulara adım atmada önder ve rehber olmalıdırlar.[45]

Bu açıklamalarımızdan da rahatça anlaşılacağı üzere, ebeveyn, çocuklarının dini-ahlaki gelişim ve eğitimlerinde tamamen kendilerinin sorumluluğu bulunduğunu, bu açıdan çocuklarına mutlaka yardım etmeleri gerektiğinin bilincinde olmalıdırlar.

ÇOCUĞUN DİNİ EĞİTİMİNDE ÖĞÜTÜN ÖNEMİ

Çocuğu öğüt vererek terbiye etmek, güzel ve yapıcı sözlerle yönlendirmek gerekmektedir. Çünkü çocuğun gerçekleri görebilmesinde, yüce amaçlara döndürülmesinde, en güzel ahlakla süslenmesinde ve İslâm esaslarına gönül kulağını vermesinde öğüdün ve yapıcı güzel sözlerin büyük tesiri inkar edilemez. Kur'ân-ı Kerîm'in bu yolu ve metodu kullandığını, insanlara bu açıdan seslendiğini, ebeveynin, çocuklarına iman konusunda nasıl rehberlik yapacağını özellikle Lokman suresinin 13. âyet-i kerimesinde şu şekillerde görmekteyiz:

1. Şirkten Uzak Olma

"Lokman oğluna nasihat ederken: "Evladım! Dedi, sakın Allah'a eş, ortak uydurma. Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür"

Çocuğun dini eğitimi açısından baktığımızda, Lokman aleyhisselamın oğluna öğüt verirken, ilk değindiği konu, Allah'a şirk koşmaması olmuştur. Lokman (aleyhisselâm), "Allah'ın varlığına inanmak" şeklinde beliren dinin ilk prensibini, öğüdünde bir başka açı ile en başta ele almıştır. Oğlunun Allah'a inandığı kesindir. Onun için ona: "Allah'a inan" demiyor da, "Allah'a eş koşmamasını" öğütlüyor. Çocuğun (Haşa) Allah'a eş koşma

45 Ulvan, 2/8

ihtimalini ortadan kaldırmak için, öğretime bu noktadan başlanmalıdır.

Dikkat edilirse Lokman (aleyhisselâm), oğluna bu ikazı yaparken, "Kesinlikle, şirk büyük bir zulümdür" diyerek nedenini de izah etmektedir. Böylece şirkin çok büyük bir hata, büyük bir günah olduğunu anlatmaktadır.

2. Allah'ın Latif ve Habir Olması

Birinci basamakta şirk koşulmaması öğütlendikten sonra, burada yani ikinci basamakta, Yüce Allah'ın nasıl bir varlık olduğunu, insan ameli ile bağlantılı bir şekilde açıklamaktadır. Sûrenin 16. âyetinde: "*Yavrucuğum, yapılan iş, bir hardal tanesi kadar küçük de olsa, bir kayanın içinde saklı da olsa, yahut göklerin veya yerin herhangi bir noktasında bile bulunsa, mutlaka Allah, onu meydana çıkarır.*

Allah, öyle Latif, öyle Habirdir. İlmi, gizliliklere pek kolay bir tarzda nüfuz eder."

Lokman (aleyhisselâm), Yüce Allah'ı oğluna "Latif" ve "Habir" sıfatları ile tanıtmaktadır. Latif, yoğunluğu bilinmeyen, her şeye nüfuz eden anlamındadır. Habir ise, tüm yapılan ve söylenen şeylerden haberi olmak demektir. Bu âyet-i kerime, Yüce Allah'ın insanla ne denli yakın ilişkisi olduğunu dile getiren âyetlerden bir tanesidir. Ayet-i kerimede, insanın yaptığı bir işin "ister göklerde isterse de yerde olsun" şeklinde bir ifade kullanılmış olması, insanoğlunun uzay serüvenine de işaret etmektedir denilebilir.

3. Namaz

Lokman (aleyhisselâm), üçüncü merhalede oğluna "namaz kılmasını" öğütlemektedir. Suredeki 17. âyet-i kerimede üç konu ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi; "yavrucuğum, namazını

kıl" öğüdüdür. İkincisi ise; iyiliğin yayılması, kötülüğün de önlenmesi için çalışmak olarak tespit edilmiştir. Üçüncüsü ise; başa gelebilecek sıkıntılara sabredilmesi ve bu üç hususun da azim ve kararlılık gerektiren işlerden olduğuna dikkat çekilmesidir.

Görüldüğü gibi Hz. Lokman, oğluna din eğitimi verirken, öncelikle Allah'ı anlatmakta, Allah-insan ilişkisine insanın ameli açısından yaklaşmış olmaktadır.

Böylece Yüce Allah, bir babanın, dolayısıyla da ailenin din eğitimindeki tartışmasız yerini ve önemini net bir şekilde göstermektedir.

4. Kibir / Büyüklenme

Allah (celle celâluhû), bu sure-i kerimede, çocuğun toplumsal hayattaki davranış tarzlarına da Lokman (aleyhisselâm)'ın dilinden düzenlemeler getirmektedir. Dolayısı ile, dördüncü bir merhale olarak Hz. Lokman (aleyhisselâm) 18. âyet-i kerimede şu tavsiyede bulunmaktadır: "Kibirli davranarak insanlara yüzünü dönme/ yanağını bükme".

Dikkat edilirse, Hz. Lokman oğluna sosyal ilişkileri ve insanlara karşı takınması gereken tavrı öğretmektedir. Toplumda, sağlam insan ilişkilerini ve sağlıklı iletişimi yaşatan en önemli değer insanlara karşı sevecen davranmaktır. İnsan ilişkilerini sıcak tutan bu sevecenliktir. İnsanlardan yüz çevirmemek, onları aşağılamamak ve onlara karşı güler yüzlü davranmak kadar birleştirici ve kaynaştırıcı bir davranış biçimi bulmak çok zordur.[46]

Şifai'de de şunları görüyoruz: "Çocuk, kibir, büyüklenme, alay etme, hakir görme vb. güzel olmayan hallerden korunma-

---

[46] Bayraklı, "*Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Terbiyesi*", İşl. Aile ve Ço. Terb., s. 157-160

lıdır. Ayrıca, çocukta böyle yanlış vasıfların büyümesine sebep olabilecek her türlü söz, hal ve hareketten uzak durulmalıdır."[47]

Dolayısı ile, çocuklara İlahi rızanın, insanların rızasından geçtiği öğütlenmelidir. Çünkü, insanlarla sağlıklı iletişim kuramayanlar, Allah ile de sağlıklı iletişim kurmada zorlanabilirler.

5. Yürüme Adabı

Beşinci merhalede, Hz. Lokman (aleyhisselâm), yine 18. âyet-i kerimede, oğlunun yürüyüşünü bile şekillendirmektedir. Şöyle ki: "*Yavrucuğum, yürürken, çalımlı çalımlı, böbürlenerek yürüme.*"

Burada, âyet-i kerimenin devamı da nazar-ı dikkate alındığında, çok önemli bir öğretim metodunun kullanıldığı rahatlıkla görülebilir. Lokman (aleyhisselâm); "Çünkü Allah, kibirle kasılan, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez" diyerek, davranışlardaki yanlışlığın neticesinde, "Allah'ın sevmediği bir insan olma" tehlikesine dikkat çekmektedir. Dolayısı ile, bu tür davranışlardan kaçınanların, Allah'ın sevgisini kazanacağına işaret etmiş olmaktadır. Demek ki, insanlara karşı davranışlarımız Yüce Allah tarafından değerlendirilmekte, O'nun sevgisini elde edebilme, insanları da sevme ile mümkün olmaktadır.

19. âyet-i kerimede; "Yürüyüşünde tutumlu ol" öğüdünde bulunmakla da, orta seviyede bir yürüyüş biçimi sergilemesini istemektedir.

6. Konuşma adabı

Bu merhalede de, insanlarla nasıl konuşulması gerektiği, yine 19. âyet-i kerimede; "Konuşurken sesini ayarla, bağırarak

[47] Bayraktar, "18. Yüzyıl Osmanlı Alimlerinden Şaban Şifai'nin Çocuk Eğitimi ile İlgili Görüşleri", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 4/142

konuşma" şeklinde, dini terbiyenin ayrı bir boyutu olarak bizlere sunulmuş olmaktadır. Çocuklarımıza, konuşmanın adabını öğretmek, İslâm ahlakının çok ciddi ve önemli bir konusudur.[48] Şifai de bu hususta şunları söylüyor: "Çocuğa hareketi ve sükunu, yani oturma, ayakta durma, yerinde konuşma adabı öğretilmelidir ki, gereksiz ve lüzumsuz harekette bulunmasın."[49]

Dolayısı ile ebeveyn, çocuğun konuşması ile de yakından ilgilenmeli, dikkat etmelidir. Çocuk konuşmasını bozmaya başlıyorsa, etrafına kötü sözler söylüyorsa, bunu süratle giderme yollarını arayarak düzeltmeye çalışmalı, çareler bulunmalıdır. Çocuğun konuşmasını bozan sebepler incelenmeli, tesirli olan etkenler ayıklanmalıdır. Daha sonra da çocuğa edepli insanların özelliklerinden bahsedilmeli, başta ebeveyn kendisini bu hususta örnek olarak gösterebilmelidir.

Bakış, yürüyüş ve konuşma gibi insan ilişkileri belli değerler üzerine oturtulmalıdır. Çocuklarımıza güzel bir şekil kazandırmak, itici olmaktan kurtarmak ve yapıcı bir eda kazandırmak, aile terbiyesinin önde gelen konularından birisidir.[50]

---

48 Bayraklı, "*Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Terbiyesi*", İsl. Aile ve Ço. Terb., s. 157-160

49 Bayraktar, "18. Yüzyıl Osmanlı Alimlerinden Şaban Şifai'nin Çocuk Eğitimi ile İlgili Görüşleri", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 4/140

50 Bayraklı, "*Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Terbiyesi*", İsl. Aile ve Ço. Terb., s. 157-160

İkinci Bölüm

DUA-İBADET ANLAYIŞI

DUA-İBADET ANLAYIŞI

Dua, çocuğun bilfiil katılımda bulunduğu ve bu manasıyla da çocuğun heyecan gelişimine en uygun gelen bir davranıştır. Çünkü dua sayesinde anne ve babasının hatta en kuvvetli insanların bile yapamayacaklarını istediği zaman yapan bir sonsuz kudret ile, görülmeyen bir iletişim kurulmuş olur. Dua, çocuğun lügatinde tükenmez bir enerji kaynağı demektir. Her ne kadar şimdilik onu belli vakitlerde kullanıyorsa da, gittikçe daha derunî ve mantıklı bir öz haline getirecektir. Bu tekamülden sonra dua, hakiki anlamıyla yaratıcı ile kul arasındaki iletişim vasıtası olacaktır.[51]

Bu açıdan baktığımızda, okul öncesi dönemde çocuğun dua etmekten hoşlandığını görürüz. Yetişkinin okuduğu duayı tekrar edebilir, ezberleyebilir. Ancak yine de okul öncesi çocuğun din eğitim ve öğretiminde bir parça daha dikkatli olmak gerekmektedir. Her şeyi istekle kabul ediyor, her söylenene inanıyor görünce onun zihnine yüklenmek yanlış neticeler verebilir.[52]

Diğer taraftan, çocukça isteklerinin yerine getirilmesi arzusunda olan çocuk için dua önemli bir sığınaktır. Dua etmekle o, huzur bulmakta, mutlu olmaktadır. Her ne kadar çocukların,

---

[51] Konuk, s. 84
[52] Selçuk, s. 75

gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine bakmaksızın "Allah'ım bana şunu ver" diye istekleri olabileceği gibi, zaman içerisinde dua anlayışlarında -aşağıdaki örnekte olduğu gibi- gelişmeler de yaşanabilmektedir:

Annesi ilköğretim birinci sınıftaki çocuğuna, Allah'a dua etmesini, Allah'tan her şeyi isteyebileceğini söylemiş. Çocuk bir elektronik oyuncak istiyormuş. Duasını annesine şöyle anlatmış:

– "Biliyorum, Allah bana gökten oyuncak atacak değil. Ama senin kalbine: "Çocuğuma elektronik bir oyuncak alayım" isteği verebilir, sen de bu oyuncağı bana alırsın."[53]

Öyleyse, çocuklara çok yavaş olarak küçük dualar, kısa sureler ve anlamları, şükür cümleleri ve ilahiler belletilmelidir. Ezberletilen bu dualar onların Allah'a yaklaşımını sağlayacaktır. İnanmanın temelini atmak ve çocukta din ile ilgili kavramlar oluşturmak bakımından Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çocuklarla yakından ilgilenir, onlara değer verirdi.[54]

ÇOCUKLUKTA ALINAN GÜÇLÜ DİN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Sağlam ve doğru bir ibadet eğitimi ile çocuk, ileriki yaşlarda kendisinde meydana gelebilecek şüphe dönemini daha kolay ve rahat atlatabilecektir. İbadet hayatının, çocuğun ergenlik çağında, taklitçi unsurlardan arınmış, zengin bir muhteva ile derinlik kazanmış bir şekilde varlığını sürdürmesi beklenir. Ancak, tam aksine çocukluğunda güçlü bir dini eğitimden geçmemiş gençlerimizin, çevrelerinin olumsuz etkilerine fazlaca kapıldıkları ve dini faaliyetlere küçümseyerek baktıkları gözlenmiştir. Çocukluk

53 Ay, "*Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi*", Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, s. 250
54 Selçuk, s. 83

çağında camiye hiç ayak basmamış bir gencin veya yetişkin bir insanın camiye girmeye çekinmesi veya girse dahi ne yapacağını bilememesi, tamamıyla ebeveynlerin dini eğitime ne derecede önem verdikleri ile doğru orantılı bir durumdur. Çocukluğunda yeterli dini eğitimi alamamış insanlar bunun eksikliğini ömür boyu hissederler veya çeşitli reaksiyoner dini tutum ve davranışlara sahip olurlar.

Yahya Kemal bu duyguyu şöyle resmeder: "Ezan sesi duyulmayan, camileri olmayan semtlerde doğan, büyüyen ve oynayan Türk çocukları milliyetlerinden tam bir derece nasip alabiliyorlar mı? Bu gibi muhitlerde doğup büyüyen çocuklar Müslümanlığın çocukluk rüyasını nasıl görürler. İşte aslında bizi ayakta ve bir millet olarak tutan bu rüyadır. Bugünkü Türk babaları ve anneleri, havası-toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu bu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezanlar okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ebeveyn ve dede-nineler gördüler.[55]

Bu itibarla, evin içinde ibadet ü taate ayrılmış belli bir mekanın bulunmasında büyük fayda vardır. Beş vakit namaz, imkan varsa ya evde cemaatle kılınmalı veya çocuğun elinden tutulup camiye götürülmelidir.[56]

DİN EĞİTİMİNİ YAPILACAK GEZİLERLE RENKLİ HALE GETİRME

Burada yeri gelmişken çocuğun din eğitimi ile alakalı gördüğümüz gezi konusuna da kısaca değinmek istiyoruz. Çocuğun dini eğitimi açısından, ilginç sayılabilecek her yere yapılacak geziler önemlidir. Dini amaçlı gezi-gözlem denilince, ilk akla

55 Ayhan, "*Çocuklara İbadet Eğitimi*", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, s. 284
56 Gülen, *Çocuk Terb.*

gelen yer cami ziyaretleri olsa da hanlar, hamamlar, türbeler, kervansaraylar, kaleler, çeşmeler gibi tarihi eserler dini eğitim için gezi yerleri olabilir. Çünkü Cenâb-ı Hak, her tarafı güzelliklerle ve ibretlerle bezemiş, gözlenmeğe değer kılmıştır. Bu tür gezilerin, öğrenmede beş duyuya hitap etmesinden dolayı teorik öğrenmeye katkılarının yanında, duyarak-hissederek öğrenmeye de katkıları büyüktür. Çocukların, cami, türbe, kitap fuarları, hat sergileri, saray-müze ziyaretleri, mevlit törenleri ya da Kur'ân-ı Kerîm okuma yarışmalarına, dini sempozyum ve panellere ebeveynleri ile birlikte katılmaları, onlar için büyük bir tecrübe olmasının yanı sıra, sözlerle aktarılamayacak olan dini duyguları hissetmelerine sebep olabilir.[57]

Kanaatimizce, bu gezi konusu, daha ziyade annenin namaz kılamadığı dönemlerde yararlı olabilir.. Evet anne, belli dönemlerde namaz kılamayınca, çocuk "namaz kılınmasa, dua edilmese de olabiliyor" fikrine kapılabilir. Bilhassa o günlerde mabede gitme, meselenin ciddiyeti adına iyi bir rehabilitasyon sayılabilir. Tabii şöyle yaparak da bu boşluk kapatılabilir: "Kadın özel hallerinde dahi abdest alıp, seccadesine oturur; ellerini Mevla'ya açıp dua eder; o, namaz kılmış gibi sevap alırken çocuk nazarında da bu boşluk kapatılmış olur." Fıkıh kitaplarında böyle bir yaklaşım bulunduğunu belirtmemiz gerekir.[58]

Terbiye açısından bunun önemi oldukça büyüktür. Bir kere bu vesile ile çocuk, hiçbir zaman evde secde etmeyen baş, ağlamayan göz, duaya kalkmayan el görmeyecektir. Bilakis o, her zaman evde hassasiyet, titizlik ve derin bir kulluk şuuru müşahede edecektir. Dolayısıyla kadının hususi durumlarından ötürü ibadet yapamadığı dönemlerle ilgili olarak, çocuk bu meselenin ruhunu anlayacağı, siz de bu konuların dindeki yerini ona anla-

[57] Aydın, s. 122
[58] İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, 1/291

tacağınız ana kadar, zaman zaman elinden tutarak, onu camiye götürmeniz uygun olacaktır.[59]

YETİŞKİNLERİN ÇOCUKLARI İÇİN DUA ETMESİ

Ayet-i Kerimeler, beşeri eğitimcilerin, eğitim alanında sınırsız bir kudretleri bulunmadığını, her istediklerini yapabilecek bir yetkiye, insanların bütününü doğru yola götürebilecek bir güce sahip olmadıklarını gösterdiği gibi, doğru yola sevk etmenin yani hidayetin de İlahi İradeye bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Mesela, kendisinden sonra yerini alacakların yetersizliklerinden endişe eden Zekeriya (aleyhisselâm)'ın, Meryem suresinin 5. âyetinde Allah'tan güçlü bir evlat istediğini görüyoruz. Bu âyet-i kerime bize, yetişkin neslin yeni yetişecek olan nesli istediği seviyede eğitmesinin sınırlılıklarını, bu sebeple de İlahi yardımı talep etmenin gerekliliğini hatırlatmaktadır.

İnsana her zaman her yerde istenilen düzeyde eğitim vermek zordur. Eğitimcinin elinde her şeyi yapabilen sihirli bir değnek olamayacağına göre, gelecek neslin yetişmesi konusunda makul bir sorumluluk ve endişe taşımak gerekir. Bu endişe, insanı çare aramaya sevk edecektir. İslâm, bu hususta bizlere dua ile Allah'tan yardım talep etme yolunu yegane çare olarak göstermektedir.

Bakınız Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail nasıl dua ediyorlar: "*Ey Rabbimiz! Soyumuzdan yalnız Sana teslimiyet gösteren Müslüman bir ümmet yetiştir.*" (Bakara, 2/128)

Doğruyu bilip, doğruyu takip eden bir toplumu meydana getirmek, çok kolay bir görev olmayabilir. Bu sebeple, Allah'a

[59] Gülen, *Çocuk Terb.*

dua etmeksizin bunun üstesinden gelinebileceğini sanmak, sadece bir kuruntudur denilebilir. Yetişmekte olan nesli, istenilen kıvama getirebilmenin yollarından birisi, Allah'ın yardımı için dua etmektir. İbrahim (aleyhisselâm), başka bir duasında Cenâb-ı Hakka şöyle niyazda bulunuyor: "*Ya Rabbi, beni de, neslimden çoğunu da, namazı devamlı olarak ve gereğince kılan kullarından eyle! Duamı lütfen kabul buyur Ya Rabbi!*" (İbrahim, 14/40)

Bu âyetten anlaşılıyor ki, bir baba çocuklarına mesela zorla namaz kıldırma yerine, onların ruhlarında ibadete karşı itici bir gücün meydana gelmesi için çaba göstermelidir. Bunu da, ancak Allah'ın yardımı ile yapabileceğinin şuurunda olmalıdır. Çünkü Allah'ın doğruya sevk etmesi, dıştan ziyade insanın içinden gelen bir dalgalanma, bir samimiyet ve yönelme ile kendisini gösterir. Ayet-i kerimede Hz. İbrahim (aleyhisselâm) hem kendisi hem de nesli için aynı duayı yapıyor. Bu, aynı zamanda şunu da ifade eder: Bir anne-baba, çocukları için talep etmiş olduğu şeyi kendisi için de talep etmelidir.

Duasız eğitim, susuz çeliğe benzer. Dua, insanı Allah'a yaklaştıran, Allah'ın rahmet ve inayetini celbeden ve onlar için İlahi bereketi artıran bir bağlantı durumudur.[60]

5-12 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARDA DUA ANLAYIŞI

Dua konusunda bu yaş grubu üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarını üç basamak üzerinden özetle şu şekilde ele almak istiyoruz:

Birinci Basamak (5-7 Yaşlar)

Bu basamakta dua, belli belirsiz ve bizlere göre yüzeysel

[60] Bayraklı, "*Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu*", İsl. Aile ve Ço. Terb., s. 176

kabul edilebilecek bir kavramdır. Fakat, bu yaş grubunda yine de duaların, Allah ile kurulan bir nevi iletişim olduğunun farkına varılmış ve bazı dua cümlecikleri belli formüller halinde öğrenilmiştir.

Bu aşama içerisinde çocuklar, dünyadaki kız ve erkek bütün çocukların dua ettiğini tereddütsüzce iddia ettikleri gibi, duanın belli aralıklarla bir plana göre yapıldığına inanırlar. Yapılan dualarda pek rasyonellik görülmeyebilir. Çünkü duaların muhtevasının büyük çoğunluğunu öncelikle kişisel maddi talepler oluşturur.

Yine bu dönemde çocuksu bir beklentiyle hayvanların da eğer konuşabilirlerse dua edeceklerine inanılır.

Küçük çocukların dua etme duyguları belli zaman aralıklarında -yatmadan önce, yemekten önce ve sonra gibi- ve belli yerler ile irtibatlı olarak çağrışım yapabilir.

İkinci Basamak (7-9 Yaşlar)

Bu aşamada çocuğun dua anlayışı hala ferdi, dış dünyaya ait rutin faaliyetlerdendir. Ancak duanın muhtevasında kendileri için bir şeyler istemek yerine, Allah'a şükran duymaya doğru bir yöneliş vardır. Kalıplaşmış duaların tekrarında duygusal yön daha bir ağır basmaya başlar. Duanın duygu boyutundaki bu olgunlaşmanın yanında bir de daha mutedil, daha mantıki isteklerin yer aldığı görülür.

Bu dönemde çocuklar, Allah'ın (celle celâluhû) sınırlı bir varlık olduğunu sanarak "herkesin duasını aynı anda kabul edebilir mi?" vb. sualler sorabilirler. Ebeveynler bu sorulara, çocukların yaşına uygun akli cevaplar verebilmelidir.

Bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre 7-9 yaş grubu çocuklarının dua ve ibadet konularına karşı ilgisi çok yüksektir. Çocuk bu yaşta ibadet edenleri izlemekten hoşlanır, onları taklit

etme ve onlar gibi dua etme denemelerine girişir (Selçuk, s.100). Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) 7 yaşına gelen çocukların namaza alıştırılmalarını emrettiğine göre, demek ki bu yaştan önce, namazla ilgili bazı temel bilgilerin çocuğa öğretilmesi gerekmektedir. Bunlar abdest almak, büyüklerin yanında namaz kılmak gibi hususlardır (Dodurgalı, s.204).

Üçüncü Basamak (9-12 Yaşlar)

Çocuk, ancak bu basamakta, duanın, insan ve Allah arasında hakiki bir iletişim olduğunu fark edebilir. Mücerret bir kavram haline gelen dua, artık "Allah'ın affını talep etme", "kötülüklerden kaçınmayı dileme" gibi maddi olmayan konulara da çevrilir.

Yaşın artışı ile çocuklar istedikleri, canları sıkıldığı, endişe duydukları anlarda hemen dua edebileceklerini düşünmeye başlarlar. Artık Allah'ın en büyük yardımcı olduğu, insanların da Yüce Yaratıcı'sına karşı sorumluluğu bulunduğu kavranmaya başlanmıştır).[61]

Bu dönemde, namazların sonunda yapılan duanın psikolojik rahatlığından da çocuğu haberdar etmek gerekir. Dua yolu ile Allah inancı güçlendirilmeli, Allah sevgisi arttırılmalı, onu esirgeyen ve bağışlayan yüce varlık ona hissettirilmelidir. Çocuk dua yolu ile Allah'a sığınabilmelidir.[62]

Yine bu yaş grubundaki çocuklara basit dini hikayeler anlatılabilir. Hikayelerin onların ufkunu geliştirmesine özen göstermeli, anlatılanlar çocuğa geniş düşünme imkanı sağlamalıdır. Bu itibarla, Peygamber kıssaları ve Türk-İslâm Tarihine ait kahramanlık ve fedakarlık örnekleri dikkatle seçilerek aktarılmalıdır.

---

61 Konuk, s. 18
62 Dodurgalı, s. 230

ÇOCUĞUN DİNİ EĞİTİMİNDE NAMAZIN YERİ VE ÖNEMİ

Kur'ân-ı Kerîm'de, aynı zamanda Hz. İbrahim'in bir duası olarak namazın yetişkinler ve çocuklar için önemi şöyle açıklanmaktadır: "*Rabbim! Beni ve çocuklarımı namaz kılan kimseler eyle, Rabbimiz! Duamızı kabul buyur.*" (İbrahim, 14/40)

Lokman suresinde de: "*Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azim ve kararlılık gerektiren işlerdendir.*" (Lokman, 31/17) buyurulmakta, namazın çocuklara birtakım güzel davranışlarla birlikte öğretilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Namazın, bütün aile fertlerince kılınması gereğini emir ve işaret eden âyet-i kerimeler[63] ailenin bütün fertlerinin ibadet ve dua ile özellikle de namazla ilgili vazifelerini hatırlatmaktadır

Bu konudaki dini tavsiye, çocukları erken yaştan itibaren ibadete hazırlamaktır. "tek secde ile de olsa" çocuklar namaza alıştırılmalıdır.[64] Çocuk, namaz kılınan bir evde, büyükler namazda ne yapıyorsa, onlarla birlikte aynısını yapmaya çalışır. Nitekim, 2-3 yaşındaki çocukların, büyüklerle birlikte aynı hareketleri yapmaya çalıştıkları, secdede, tahiyyat esnasında onların sırtına binmek için uğraştıklarını görürüz. Bazı büyükler, namazın huzur ve dikkatini dağıtıyor diye, çocukların bu gibi davranışlarından uzaklaşmalarını isterler. Oysa, çocuklardaki bu taklit arzusunu anlayış ve takdirle karşılamak gerekir. Çocuklar namaz kılınan odaya, namaz kılan büyüklerinin yanına serbestçe girmeli, büyüklerin nasıl bir dikkat ve huzur ile namaz kıldıklarını görebilmelidir. Bunun temini için de

[63] Bkz. Tâhâ, 20/132; Meryem, 19/17; İbrahim, 14/37
[64] es-Sanâni, *Musannef*, 4/154

Peygamber Efendimizin bu konudaki örnek tutumları dikkate alınmalıdır.[65]

Namaz eğitiminde çocuğu özendirme teşvik etmenin özel ve önemli bir yeri vardır. Çocuk herhangi bir sebeple namazla ilgilendiğinde bu durum fırsat bilinmeli ve çocuk mutlaka teşvik edilmelidir.

Öğrenmede oyunun rolü önemlidir. Şüphesiz çocukta namaza karşı ilk ilgi, oyun şeklinde ortaya çıkacaktır. Namaz esnasında sırta atlama veya secdede yanına yatma, sırta binme gibi haller, çocukta bir ilgi alanı oluştuğunun göstergeleridir. Çocuğun bu eğlenceli uğraşı belli bir dönem engellenmemelidir.

Zaten Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de böyle yapmış, namaz esnasında sırtına, başına binen çocukları hiçbir zaman azarlamamış, hatta onların keyfini kaçırmamak için secdeyi uzatmış, namazda kendisi ile oynamalarına izin vermiştir.

Dini hayatın temeli olan namazın bu özel durumu düşünülerek çocuğun dini eğitimi de namaz eksenli olarak yürütülmelidir. Bir hadis-i şerifte de namaz eğitiminin 7 yaşında başlatılıp 10 yaşına kadar kesintisiz olarak sürdürülmesi istenmiştir.[66] Bu zaman içinde de çocuk hiçbir zaman kaba davranışlara ve baskıya maruz bırakılmamalıdır. Bu olumsuz davranışlar, çocuğun namaza karşı sempatisini yok edebilir. Hele hele dayak gibi davranışlardan mutlaka kaçınmak gerekir .[67]

Namaz aslında ergenlik çağı ile birlikte farz olur. Fakat eğitim hadisesi belli bir süreç gerektirmektedir. Dolayısıyla, çocuğun 7 yaşından itibaren namaz kılmasını talep etmenin

65 Ayhan, "*Çocuklara İbadet Eğitimi*", Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, s. 286

66 Ebû Davut, *Salat*, 26

67 Dodurgalı, s. 226

hikmeti böylece ortaya çıkmaktadır. Çünkü namaz, insan hayatında yalnız Allah'a yönelik bir ibadet olarak kalmaz. Aynı zamanda davranışlar ve günlük hayat namaz ile disiplin altına alınmış olur.[68]

ORUÇ EĞİTİMİ

Namazla ilgili bu tavsiyeler hiç şüphesiz oruç için de geçerlidir. Çocuklar açlığa takat getirdikleri zamanlarda Ramazan Orucuna katılarak bu ibadeti deneyecek, kendilerini ona alıştırmaya çalışacaklardır .[69]

Namaza göre toplumumuzda daha yaygın bir ibadet olan oruç, çocuğun hayatına yine eğlenceli olabilen ortamlarla girebilir. Bu konuda öncelikle Ramazan ayının getirdiği psikolojik ortamdan yararlanılabilir. Sahur ve iftar vakitleri, büyükler için olduğu kadar çocuklar için de ilgi çekici vakitlerdir. Özellikle iftarlarda çocukların sevdiği türde yiyecekler bulundurulabilir.

Çocuğa zaman zaman da orucun bireysel ve toplumsal önemi anlatılabilir.[70]

ÇOCUĞUN DİNİ EĞİTİMİNİ KOLAYLAŞTIRMA

Çocuğun din eğitimi sürecinde onun öğrenmesini kolaylaştıran ve oyun ihtiyacını karşılayan bazı hususlar yan yana getirildiğinde pratikteki değerinin çok yüksek olduğunu düşündüğümüz birkaç uygulama vardır. Bu uygulamalar şöyle sıralanabilir;

Abdest almayı öğretmek (Su ile oynamasına izin verme ile),

Dua etmeyi öğretmek (Acı ve üzüntüyü dindirme, hoşa giden bir şeyi isteme),

---

[68] Dodurgalı, s. 230

[69] Selçuk, s. 115

[70] Dodurgalı, s. 234

Oruç tutmayı öğretmek (İftar saatlerindeki neşeyi, sahur saatlerindeki ruhani heyecanı yaşamak),

Bayram atmosferini yaşatmak (Yeni elbiseler giydirme, hediyeler alma vb. coşkuları yaşatma),

Zaman zaman vakit ve teravih namazlarına götürme (Toplumsal bir olaya iştirak etme sevinci gibi).[71]

---

[71] Dodurgalı, "*Kur'ân-ı Kerim Okumayı Öğrenmede Tartışmalar ve Öneriler*", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, s. 38

Üçüncü Bölüm

DİĞER DİNİ KAVRAMLARI ANLAYIŞ

DİĞER DİNİ KAVRAMLARI ANLAYIŞ

Araştırma sonuçlarının üzerinde birleştiği husus şudur: Özellikle 7-9 yaş grubunda cennet-cehennem, melek-şeytan gibi tasavvurlar henüz yeterince olgunlaşmamıştır. Çocuklar bu konularda ancak kendilerine anlatılanlar kadar bilgi sahibidirler. Fakat çocuk düşüncesi soyuttan somuta doğru bir açılış içindedir. Dolayısı ile çocukta bu tür kavramların zamanla beslenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.[72]

AHİRETE İMAN

Mesela, ahirete iman konusu, öyle bir şekilde anlatılmalıdır ki, ümit ve yaşama sevincinin artmasına yardımcı olmalıdır. Bütün sevdiklerine, güzelliklere, ruhi-bedeni bütün isteklerine kamil anlamda ancak ahirette, ebedi alemde kavuşacağını kabul etmek ve beklemek çocuğa en büyük destek olacaktır. Bu dünyada neler elde edilmek isteniyorsa, bütün bunlara dünyada iken temiz-helal hayat ile kavuşulacağı anlatılmalıdır. Ahirete iman, çocukların özellik ve temayüllerine göre işlenirse çok müspet sonuçlar doğurur. Sonsuz kemal ve güzelliğe ulaşmak için daimi

72 Selçuk, s. 103-104

bir gayrete sebep olur. Dolayısı ile bu duygu ve inanç çocukta güzellik ve doğruluk istikametinde devamlılık sağlarken, kötülük, çirkinlik ve yanlışlıklar karşısında direnme ve dayanma gücü sağlar. Nefsinin isteklerine meşru olan tatmin yolları gösterir.[73]

Çocuk, o zayıf, o nahîf ruhuyla ancak haşire iman ile huzurlu bir hayat bulabilir. Herkes çocukluğunu bu zaviyeden tetkik etse ve hayâlen çocukluk anlarına gitse bu hükmü tasdik edecektir.

Evet, çocuk ince bir kalbe sahiptir, aynı zamanda da hâdiselerin terkibini yapıp neticeye gidecek bir zekâya da sahip değildir. Hem o, büyükleri gibi, kendisini eğlenceye verip tenvîm de edemez. Onun içindir ki, ölüm endişesini bir büyükten daha derin hisseder. Her an etrafından kopup gidenler, onun içinden de bir parça koparıp götürürler. Annesi, babası vefat eden bir çocuğun dünyası ise bütün bütün yıkılır. Ruh âlemini aydınlatan bütün yıldızlar söner ve vicdanının seması karanlığa gömülür. Vicdan taşıyan hemen her insan bunları hissedebilir.

Çocukluğumda bir kardeşim ölmüştü. Onun mezarına her uğrayışımda ellerimi açar "Allahım ne olur dirilt de, onun güzel yüzünü bir kere daha göreyim!" der yalvarırdım. Şimdi bu halette olan, ben ve benim gibi binlercenin kalbindeki "Öldükten sonra dirilme inancını silin; gönlünden bu imanı söküp atın; bu yanan kalbe ve figan eden gönüle ne ile derman olacak ve bu yangını nasıl söndüreceksiniz? Hayır hayır, hiçbir şeyle ona derman olmanız ve onun ateşini söndürmeniz mümkün olmayacaktır. Sadece haşir akîdesidir ki, bu buhranlar ve sıkıntılar arasında kıvranan çocuğa soluk aldırır ve rahat ettirir.

Evet, yakınlarının teker teker kopup gidişi karşısında; ancak onların cennete gittiğine imandır ki, bu yavruya teselli verir ve onu bu dayanılmaz dertten kurtarır.

[73] Ayhan, s. 143-144

Küçük dahi olsa, alıştığı, ülfet ettiği bir yakını, büyüğü veya onsuz yapamayacağını kabul ettiği bir sevdiğinin göçüp gitmesi, onun nazenin kalbinde kapanmayacak bir yara açar. Bu öyle onulmaz bir yaradır ki, ona ancak şu düşünce merhem olabilir:

"Buradan gitti veya alındı; fakat orada Hudâ, ona cennet kapılarını açtı. Şimdi o, cennet bahçelerinde kuşlar gibi kanat çırpıp uçuyor. Eğer ben de ölsem onun gibi uçacağım.

Şayet ölen büyük ise, şöyle düşünecek; o öldü, ama orada da beni kucağına alıp sevecek, başımı okşayıp bağrına basacak. Ve işte bu düşüncelerdir ki, ölümün açtığı firkât ve ayrılık gediğini kapayacak ve onun kanayan yarasına merhem olacaktır.

Huzur mu istiyorsunuz? Onu ne dört bir yanda tütüp duran fabrika bacalarıyla, ne de yıldızlar arası seferler düzenlemekle temin edemezsiniz. Hakikî huzur, işte bu iman ve inanca dayalı olan huzurdur. Evet, bu öldükten sonra dirilme esasları üzerine kurulu huzur, işte gerçek huzur odur..[74]

MELEKLERE İMAN

İman esaslarından birisi olan meleklere iman öğretimi hususu da dikkatle ele alınması gereken bir meseledir. Çünkü melekler normalde gözle görülemeyen soyut varlıklardır. Bu nedenle önce, çocukların ilgisi konuya yöneltilerek onların meleklerle ilgili sorular sormasına zemin hazırlanmalıdır. Meleklerin özellikle çocukları kötülüklerden ve tehlikelerden korudukları anlatılabilir. Meleklerin onlar için yardımcı olduğu, çocukları, Allah ile birlikte meleklerin de sevdiği belirtilmelidir. Özellikle küçük yaştaki çocuklar için bu düşünce, inancın gelişimi açısından oldukça faydalıdır denilebilir.

Meleklere iman öğretiminin, çocuğun dini hikaye ve masal-

[74] Gülen, *Ölüm Ötesi Hayat*, s. 5-7

lardan özellikle zevk duymaya başladığı 3-4 yaşlarında başlatmakta isabet vardır. Yaşına paralel olarak, meleklerin Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde zikredilen özelliklerinden de bahsedilebilir. Bu anlamda meleklerin yemek, içmek, çoğalmak, erkek ya da dişi olmak, uyumak, yorulmak, genç veya ihtiyar olmak gibi insana mahsus özellikleri olmadığı anlatılabilir. Bu itibarla çocuklara, meleklerin daimi olarak Allah'a ibadet eden, O'na hiçbir zaman karşı gelmeyen varlıklar olduğu anlatılmalı, eğer insanlar da ibadetlerine devam edecek olurlarsa, meleklerin derecesine yükselebilecekleri hatta onları kısmen geçebilecekleri vurgulanabilir.

Bu bilgilere ilave olarak, büyük melekler ve görevlerinden de kısaca bahsedilmelidir. Dört büyük melek olarak Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail (aleyhimusselam)'dan, Kiramen Katibin (insanın sağ ve sol omuzlarındaki şerefli yazıcılar), Hafaza melekleri, Münker-Nekir melekleri ve görevleri sade bir anlatımla çocuklara aktarılmalıdır.

Yukarıda zikredilen bilgilerin 3-5 yaş arasındaki çocuklar için yeterli olacağı söylenebilir. Vicdan duygusunun gelişimi ile beraber, bir diğer ifade ile 8-10 yaşlarından itibaren çocuklara şeytan kavramından da bahsetmek uygun olabilir. Melek ve şeytanın vazifelerini anlatan şimdi nakledeceğimiz hadis-i şerif bu yaştaki çocukların anlayabileceği niteliktedir:

"Şeytan da Melek de insanoğluna sokularak onun kalbine birtakım şeyler getirir. Şeytanın işi, kötü şeylerle korkutup, doğruyu yalanlatmaktır. Meleğin işi ise, iyiyi tavsiye edip, doğruyu tasdik ettirmektir. İçinde, doğruluğun tasdiki ile alakalı bir duygu hisseden, bilsin ki, bu duygu melektendir. Kim de içinde kötülüğe çağıran bir ses duyarsa bilsin ki, o şeytanın sesidir. O halde, şeytandan koruması için Allah'a sığınsın."[75]

Bu hadis-i şeriften hareketle, anne ve babalar, zaman zaman

75 Tirmizi, *Tefsir*, 3

içimizde hissettiğimiz iyi duygu ve düşüncelerin, bize Allah tarafından görevlendirilen meleklerince ilham edildiğini, meleklerin büyüklerle olduğu kadar çocuklarla da yani kendileri ile ilgilendiklerini bilmeleri özellikle izah edilmelidir.

Kötü düşüncelere ve hayallere daldıklarında ise, kendileri ile şeytanın ilgilendiğini hatırlayarak, bir an önce bu duygulardan uzaklaşmaları gerektiğinden bahsedilmelidir. Bunun için de şeytandan Allah'a sığınmak maksadı ile "euzu besmele" çekmek gerektiği onlara sık sık telkin edilmelidir. Küçük yaşlardan itibaren bu alışkanlığın verilmesi gerçekten önemlidir.[76]

Çocuğa, nurani varlıklar olan melekler hakkında anlayabileceği ölçüde bilgiler verilebilir. Meleklerin insan için koruyucu, haberci ve daha başka vazifeleri olduğu anlatılabilir. Mesela, sıkıntılı durumlarda Allah'ın ve meleklerinin insanlara feyiz ve rahmet indirdiği,[77] dolayısı ile her durumda ümidini yitirmeden azimle çalışması gerektiği öğretilebilir. Meleklere iman, çocuğun yaşı arttıkça ruhunun yücelmesine ve insanın yaratılış gayesini gerçekleştirmesine yardımcı olur. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyuruluyor: "*Takva (iyilik), Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara inanan insanın iyiliğidir...*" (Bakara, 2/177)

PEYGAMBERLERE İMAN

Peygamberlere iman konusu çocuklara yine soru-cevap metoduyla, Peygamberimiz Hz. Muhammed'den başlamak sureti ile öğretilebilir. Daha sonra Kur'ân-ı Kerîm'de ismi ve kıssaları geçen peygamberlerden bahsedilebilir. Hz. Yusuf kıssası, Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'un Firavun ile olan mücadeleleri, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in başından geçenler...

---

76 Ay, "*Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi*", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, s. 257-259

77 Bkz. Ahzab, 33/43

Çocukların ilgi ve merakla dinleyebileceği, yaşanmış önemli hadiseler olan bu kıssalar, onların anlayış ve kavrayış seviyelerine uygun bir anlatımla nakledilirse, rahatlıkla kavrayabilecekleri ve peygamberlere iman bahsinde istifade edilecek unsurlardır. Özellikle Hz. Peygamberin çocuklara gösterdiği ilgi, şefkat ve sevgi, hadis-i şeriflerden örneklerle zenginleştirilerek verilebilir. Mesela; "Hz. Peygamberin çocukluğu nasıl geçmiştir? Ne gibi olaylarla karşılaşmıştır? Çocukluğundaki davranışları nasıldı? Benzer konular Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayatını anlatan siyer kitaplarına müracaatla çocuklara aktarılabilir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çocuklara karşı sevgi ve şefkati de ayrı bir şekilde anlatılmalıdır.

Özellikle okul öncesi dönemde başkalarını taklide özenen çocuk, bu devrede bir yandan sosyalleşme süreci yaşarken, aynı zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele de ihtiyaç duyar. İşte bu dönemde, çocuklara Peygamber Efendimizle alakalı olarak anlatılan çeşitli hatıralar, onun Hz. Peygamberi daha iyi tanımasına ve kendisine model almasına kapı aralayabilir. Ayrıca anlatılan hikaye ve menkıbelerin, çocukların manevi hayatlarına katkıda bulunduğu, onlarda ruhi tecrübe ve dini şuurlarının gelişimini de etkilediği bir gerçektir. Çünkü anlatılan dini hikaye ya da kıssaların renkli ve zengin motifleri çocuklara oldukça uygun düşmektedir. Hikayede geçen ideal kahraman, çocuğun ruhunda müspet tesirler meydana getirmekte ve adeta onun benliğinin bir parçası olmaktadır. Diğer yandan, çocukların kendilerine anlatılan dini hikayeleri aradan uzun yıllar geçse de unutmadıkları gözlenmektedir. Bu tespiti doğrulayan bir vakayı gelin büyük şair Necip Fazıl'dan dinleyelim:

"İlk dini telkinlerimi büyükbabamdan aldım. Ondan dini menkıbeler dinliyorum. Hz. Ali'ye, onun misalsiz kuvvet ve şecaatine dair anlattıklarından sonra şunu soruyorum:

– "Büyükbaba! Hz. Peygamber mi daha kuvvetliydi, Hz. Ali mi?

Beş yaşındaki çocuk saflığından fışkıran bu sual, büyükbabama, hem çocuklara hem de büyüklere verilebilecek cevapların en güzelini verdiriyor:

– "Onda peygamber kuvveti vardı."

Büyükbabamın; "Onda peygamber kuvveti vardı" sözünü hecesi hecesine hiç unutmadım.

O halde, çocukların hikaye ve masallara ilgi duydukları 3-4 yaşlarından itibaren dini hikaye ve menkıbeler okunmalıdır. Bu konu ile alakalı olarak, peygamberlerin hayatlarını ihtiva eden çocuk kitapları oldukça faydalıdır. Peygamberlerin, vazifelerini sağlam bir irade ve metanetle yerine getirmeleri, gerektiği zaman Allah'ın izni ile mucizeler göstermeleri, Allah'ın yardımı ile başarıdan başarıya ulaşmaları... Bütün bunlar çocuk ruhunda tertemiz, olumlu tesirler meydana getirecektir. Özellikle Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çocukluğu, mucizeleri, hicreti ve hayatı çocuklar için zevkle dinleyebilecekleri konulardır. Mekke'den Medine'ye hicret esnasında Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mağaradaki durumunu dinleyen hemen her çocuk, Peygamberin görülmesini engellemek için ağ ören örümceğe, yumurta bırakan güvercine minnet duyguları ile sevgi beslemektedir.[78]

KİTAPLARA İMAN

İman esaslarından birisi de Allah tarafından peygamberlere kutsal kitapların gönderildiğidir. Bu itibarla çocuklarımıza, Kur'ân-ı Kerîmin Allah tarafından Efendimiz (sallallahu aleyhi ve

[78] Ay, "*Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi*", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, s. 252-254.

sellem)'e vahyedildiği, mucize bir kitap olduğu anlatılmalıdır. Çünkü her büyük medeniyet, kendi çapında bir ilim, fikir ve sanat hayatıyla birlikte yürür, bunları geliştirmeye çalışır. İşte Türk-İslâm Medeniyeti'nin ilim ve fikir hayatının en önemli dinamiklerinden birisi de hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm olmuştur. Türk-İslâm toplumu olarak, iyilik ve güzellik namına her neye sahip olmuşsak bütün bunları Kur'ân-ı Kerîm'e borçluyuz. Yetişmekte olan nesillerimize Kur'ân-ı Kerîm'i tanıtmak, O'nun okunuşunu öğretmek, bazı surelerin kısa da olsa anlamlarını okumak-anlatmak çocuğun dini eğitimi açısından oldukça önemlidir.

Kur'ân-ı Kerîm Hakkında çocuklara verilecek olan bilgilerin, teorik olmasından ziyade, çocuğu Kur'ân-ı Kerîm'e yaklaştıracak, ona ısınmasını nihayet okumaya çalışmasını sağlayacak bilgiler olmasına dikkat edilmelidir. Bu amaçla Kur'ân-ı Kerîm'in güzel sesli kişilerce okunan teyp ve video bantları çocuklara dinletilmeli veya izletilmelidir. Kur'ân-ı Kerîm'in manevi ve lahuti cazibesi küçük yaştaki çocuklarımızın kulağında yer etmelidir.[79]

Çünkü, çocukluğun ilk yıllarında ezan, Kur'ân, cami gibi dini unsurların kalıcı ve derin tesirleri olur. Kasetlerden, radyo ya da televizyonlardaki programlardan faydalanarak çocuğa güzel sesle okunan bir Kur'ân dinletmek, okunan surelerin manasını ailece müzakere etmek, bütün aile fertlerinin bunu ilgi ile takip etmesi çocuklar için kalıcı ve müspet tesirler meydana getirir.[80]

Ömer Seyfettin, Kur'ân-ı Kerîm'i huşu ile okuyan annesinin, kendisinde bırakmış olduğu o derin çocukluk anısını bizlere şöyle aktarıyor:

---

79 Ay, "*Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi*", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, s. 255
80 Ayhan, s. 150-155

"Uykum yoktu. Anneme bakıyordum. Yeşil baş örtüsü başında, bu ışıklı karanlık içinde, bir hayal gibi hareket ederek Kur'ân-ı Kerîm'ini aldı ve pencerenin kenarına, geniş sedire oturarak dokunaklı ve ince sesi ile okumaya başladı. Ruhumda inleyen bir şiirin mısralarının yankısını andıran bu güzel sesi dinleyerek... Büyük, yeşil baş örtüsünün altında, tıpkı ölen kız kardeşime benzeyen güzel ve temiz çehresini görerek... Ve yavaş yavaş sallanan başının ahenkli ve az sesli duasını seyrederek dalıyordum. Perdelerin altından görülen dumanlı sema gittikçe aydınlanıyor, geç kalmış birkaç yıldız, koyu lacivert bir atlasa düşmüş mavi ve nadide elmaslar gibi parlıyor, son ışıklarını yayıyorlardı. Annemi bir meleğe benzetiyordum. Bu hayal ile melekleri düşünerek... Kur'ân-ı Kerîm okuyan annemin şimdi etrafına toplanmaları gereken melekleri müşahede ediyorum zannederek dalıyordum. Yüzümün üstünde ahirette güler bitecek ve cehenneme girecek olsam dahi katiyen yanmayacak olan sol kaşımın ucunda tatlı bir zambak aydınlığıyla parlayan dudaklarının kımıldanmasına bakarak... O görülemeyen meleklerin kanatlarının saçlarıma, annemin şimdi Kur'ân-ı Kerîm tutan ince parmaklarıyla okşadığı sarı ve çok saçlarıma dokunduklarını hisseder gibi oluyor ve dalıyordum."[81]

Burada yeri gelmişken, şu tespiti yapmamızda fayda olacağını düşünüyoruz: Kur'ân-ı Kerîm, yaratılış, varlık, genişliğiyle bütün kâinat hakkında en yeni ilmî "veriler"e muvafık, onlarla "çelişme"yen; hatta küllî kaideler halinde onlara dair icmâlî bilgiler veren öyle harika bir kitaptır ki, onun için, mikro-alemden makro-aleme kadar her şeyi kulluk hedefli şerh ve izah ediyor dense sezadır. "*Bilinmeyen nice hazineler ve görünmeyen gayb aleminin anahtarları onun nezdindedir. Onları O'ndan başkası da bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini o bilir.. O'nun*

---

[81] Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, s. 134

haberi olmadan bir yaprak bile düşmez.. yerin derinliklerine doğru karanlıklar içindeki her hangi bir taneyi de. Hasılı yaş-kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık kitab-ı mübinde bulunmasın." (En'âm, 6/59) âyeti de bu gerçeğin semâvî şahididir.[82]

Dolayısıyla, İslâm tarihi gibi, İslâm'ın eğitim tarihi de Kur'ân-ı Kerîm'e iman ve bu imanın gereği olarak Kur'ân-ı Kerîm eğitimiyle başlamıştır denilebilir. Bu eğitimi ilk kez başlatan da Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) olmuştur. Daru'l-Erkam'dan başlayıp Suffe'ye, oradan da Daru'l-Kurralara uzanan Kur'ân-ı Kerîm Eğitimi günümüze kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. Dolayısı ile ebeveynin, çocuklarını bu hususların bilincinde olarak, Kur'ân-ı Kerîm'e iman ve onunla amel konusunda eğitmesi gerekmektedir.

Kitaplara iman mevzuunu, Zümer suresindeki şu âyet-i kerimelerin meali ile noktalamak istiyoruz:

"*Hiç Allah'ın, göğsünü İslâm'a açması sebebiyle, Rabbi tarafından nura kavuşan kimse kötü tercihi sebebiyle fıtratını değiştiren, kalbi katılaşan, göğsü daralan kimse gibi olur mu? Yazıklar olsun, kalpleri Allah'ı anmak hususunda katılaşmış olanlara! İşte onlar besbelli bir sapıklık içerisindedirler.*

Allah, sözlerin en güzelini indirmiştir. Allah'ın vahiy yolu ile gönderdiği bu söz, her tarafı birbirini tutan, gerçekleri, farklı üsluplarla tekrar tekrar beyan eden bir Kitaptır. Rablerini tazim edenlerin derileri onu okuyup dinlerken ürperti duyar, sonra derileri ve kalpleri Allah'ı anmakla ısınıp yumuşar, sükunet bulur. İşte bu Allah'ın hidayetidir ki, onunla dilediğine yol gösterir. Ama Allah'ın şaşırttığı kimseyi ise hiç kimse doğru yola koyamaz." (Zümer, 39/22, 23)

---

[82] Gülen, *Çocuk Terb.*

HELAL-HARAM İNANCI

Haram, kişinin kendi hakkı olmayan bir şeyi elde etmesidir. Aslında "haram" kelimesi ile dinimizde yasaklanmış olan tüm davranışlar kastedilmektedir. Ancak "haram lokma, haram kazanç" gibi ifadelerde halkımız arasında daha çok, kişinin kendisinin ve başkalarının hak-hukuku ile ilgili olumsuz anlam dile getirilmektedir. Kul hakkı Allah'ın bağışlamadığı bir haktır. Helal ise, dinimizce yapılması uygun görülen davranışlardır.

Bugün toplumumuzda adi suçlar kapsamına giren davranışlar, dinimizce de suç ve dolayısı ile haram olarak kabul edilirler. Bu nedenle eğer çocuklara haram ve helalin ne olduğu, hangi davranışların haram kabul edildiği, bunu yapanların dinen sorumlu olup cezalandırılacakları, helal davranışlarda bulunanların ise hem bu dünyada hem de ahirette huzurlu olacakları inancı kazandırılabilirse, bu inanç mutlaka onların davranışlarına yansıyacaktır. Çocuk, başkasına zarar vermeyi düşündüğünde dahi haram-helal kavramı ve günah duygusu onun koruyucu kalkanı olacaktır. Yalnız bu inanç ona, daha önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi baskı ile değil sevdirilerek yapılacaktır.[83]

Meseleye ebeveyn açısından baktığımızda ise, İslâm eğitiminin en çok dikkat edilmesini istediği hususun "helal-haram" konusu olduğunu görürüz. Anne babanın yedikleri ile, çocuklarını besledikleri yiyeceklerin helal olması önemli bir husustur. Haram lokmanın insan karakterini etkileyeceği uyarısını yapan İslâm, çocuğa verilen anne sütünün helal olmasını, dolayısı ile anne-babanın çocuklarını helal lokma ile büyütmelerini ister. Onun içindir ki İslâm bilginlerince, çocuğun emdiği sütün karakterine de tesir edeceği kabul edilmektedir.[84]

---

[83] Peker, s. 142-143

[84] Bayraklı, *Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu* , s. 171, İsl. Aile ve Ço. Terb.

Bu noktadan hareket eden Ragıb el-İsfehani Tafsilu'n Neş'eteyn ve Tahsilu's-Saadeteyn isimli eserinde Araf suresinin 57. âyet-i kerimesini izah ederken şöyle demektedir: "Ayet-i kerimedeki 'temiz beldeden' kasıt, çocuklarını helal lokma ile büyüten anne ve babalardır. Bu anne-babadan doğacak çocuklar ise temiz bir arazinin meydana getireceği bitkinin Allah tarafından büyütülmesi gibi, Allah tarafından terbiye olunacaklardır. Helal lokma ve sütle büyüyen anne-babaların çocukları İlahi müdahale ile büyür. 'Verimsiz bir araziden' kasıt ise, çocuklarını haram lokma ve sütle büyüten anne-babalardır. Böyle bir aileden de, toplumda problem haline gelen çocuklar dünyaya gelecektir. O halde, çocuğu meydana getiren unsurların helal ya da haram olmasının, çocuğun karakterine doğrudan etkisi vardır.[85]

Buna rağmen İslâm eğitimi, haram lokma ve sütle oluşan karakterlerin de eğitilebileceğini kabul etmektedir.

Burada, mevzuumuza olan paralelliği açısından Sadık Dânâ'ya ait bir hatırayı nakletmek istiyoruz: "Sabahları çocukluğumda, evden çıkarken anneciğim her işi bırakıp kapıya gelir; 'Aman evladım, komşu bahçelerinden en ufak bir meyve dahi olsa, sakın sahibinin haberi olmadan alıp yeme, çünkü haram olur' diye tembih ederdi. Çünkü Erenköy, o zamanlar ıssız bir kasaba idi. Evler, üç-beş dönüm meyve bahçeleri içerisinde bulunurdu. Bu tenhalıktan istifade ederek, gizlice meyve koparıp yiyenler olurdu. Hatta yetişkin çocukları olan bazı kadınlar, müstakbel gelinleri için: 'Ya Rab! Oğluma-kızıma helal süt emmiş bir kısmet ver diye dua ederlerdi. Yaşım küçük olduğu için bu sözlerden bir şey anlamazdım. Şimdi anlıyorum ki, helal sütle gıdalanan yavrular, Cenâb-ı Hakkın izni ve inayetiyle diyanetli, hüsnü ahlak sahibi, dürüst insanlar oluyorlar. Hatta bir darb-ı

[85] Tunç, "*Anne Kavramından Hareketle Eğitimde Anne-Çocuk İlişkisi*", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5/209

mesel (atasözü) vardır: Zamanında bazı insanlar, bir Allah dostundan, çocuklarının dini eğitimi ile ilgili güzel tavsiyeler almak için: 'Çocuğumuzu nasıl terbiye edebiliriz?' diye sormuşlar. O da cevaben şunu söylemiş: 'Helal lokma yediriniz, sonra sokağa salıveriniz, Allahu Teala onu himaye eder.'"[86]

Çocuğun, anne karnındaki teşekkülünün ilk döneminden başlayarak onun helal ve meşrû rızkla beslenmesi de fevkalade önemlidir. Katiyen bilmeliyiz ki, çocuğun gelişme sürecinde, Allah'a bağlama mecburiyetinde olduğumuz herhangi bir hadisedeki kopukluğun, negatif bir "olgu" olarak -muvakkaten dahi olsa- çocuğa da aksettiği çok görülen vakalardandır. Damarlarındaki bir parça haram ya da şu şekilde bu şekilde elde ettiğiniz şüpheli bir nesne -aynı şeyler hanımınız için de söz konusudur- o çocuğun muvakkat veya müebbet kayma sebeplerinden biri olabilir.[87]

İmam-ı Azam Ebû Hanife hazretlerinin ikinci talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybani ibadetler konusunda bir kitap telif etmişti. Ona: "Zühd (kalben dünyadan alakayı kesip insanın kendini ibadete vermesi) ile alakalı bir kitap yazacak mısınız?" diye sordular. O da: "İşte Kitabu'l-Büyu (alışveriş hükümlerinin anlatıldığı kitap), bunu telif ettim" dedi. Ona: "Zühde daha yakın konular olması itibarı ile, hiç olmazsa namaz ve oruç gibi konuları yazsaydınız. Böyle yapmayıp siz, alışveriş hükümlerini anlatmışsınız" denilince, cevaben şunu söylemiştir: "Yanılıyorsunuz! Bütün zühdün esası helal lokma yemektir. Eğer bir kimse Müslümanlıktaki alışverişin hükümlerini bilmezse harama düşebilir."[88]

---

[86] Dânâ, s. 119
[87] Gülen, *Çocuk Terbiyesi*
[88] Dânâ, *Altınoluk Sohbetleri*, s. 100

ÇOCUĞUN
DOĞRULUK-YALAN KONUSUNDA EĞİTİLMESİ

Çocuğun dini eğitiminin temel amaçlarından birisi de doğruluk alışkanlığının verilmesi olmalıdır.

Bir davranış olarak yalancılık her zaman korkunun ürünüdür. Çünkü kendisine akıllıca ve sevecenlikle davranılmış olan çocuğun gözlerinde açık yüreklilik olacak, yabancıların yanında bile korkusuz bir tavır gösterecektir. Azarlanan ve şiddete maruz kalan bir çocuk ise sürekli olarak korku içerisinde olduğundan, normal bir davranışta bulunsa bile bir kuralı çiğnediğini düşünecektir. Başlangıçta küçük bir çocuk yalanı bilmez ve tanımaz. Yalanı tanıması yetişkinleri gözlemlemesi ve duyduğu korku ile başlar.

Çocukların yalan söylemeyi öğrenmemeleri isteniyorsa, yetişkinlerde şaşmaz bir doğru sözlülük kesinlikle zorunludur. Yalan söylemenin bir suç olduğunu öğreten, ama yine de yalan söylediği çocuklarca bilinen anne-babalar ahlaki açıdan otoritelerini yitirirler.

Çocuk, esas itibarı ile hareketlerinde samimi olduğundan yalan söyleme ihtiyacı duymaz. Halkımız arasında "haberi çocuktan al" sözü, onun gizli-kapaklı konuşma bilmediğini gösterir. Bu nedenle çocuk, yalanı yetişkinlerden öğrenir veya onların yanlış eğitimleri sonucu yalancılığa alışır.[89]

Yaklaşık 6-7 yaşına kadar çocuğun, yalanın sonuçlarına ilişkin hiçbir fikri yoktur. Büyüklerin şiddetli tepki göstermelerine bağlı olarak yalanı, yasak çerçevesinde yorumlar. Ona göre gerçek olmayan her şey yalandır. 8 yaş civarında yalan, hala gerçek olmayan her şey olarak nitelendirilir. Ancak, yanlışlar artık yalan olarak yorumlanmazlar. Bu yaştaki çocuklar henüz yalanın kuralını tam olarak anlayamamışlardır. 10 yaş civarında yalanın, "kas-

[89] Russell, s. 114

den doğru söylenmeyen her şey" olarak anlaşıldığı görülür. Buna göre, çocukta doğru-yalan eğitiminin ahlaki açıdan ciddi bir şekilde 7 ila 10 yaşlar arasında ele alınabileceği düşünülebilir.[90]

Çocukların yalana başlaması ve yalan söylemesinin sebepleri genel olarak şunlardır:

1. Övünmek, kendini üstün göstermek,
2. İlgi çekmek,
3. Ceza ve dayak korkusu,
4. Büyüklerin yalan söylemesi,
5. Utanma, çekinme veya alay edilmekten korkması,
6. Menfaat elde etmek istemesi,
7. İntikam almayı düşünmesi.

Çocuğun yalana alışmamasını temin etmek için dikkat edilmesi ve yapılması gereken hususlar şunlar olabilir:

1. Anne-baba ve diğer yetişkinler çocuğun yanında şaka dahi olsa kesinlikle yalan söylememeli, bu açıdan çocuğa kötü örnek olmamalıdırlar. Eğer ebeveyn yalan söylüyorsa çocuk da yalan söyler ve bunu önlemek oldukça güç olur.

2. Çocuğa gereken ilgi ve sevgi mutlaka gösterilmelidir.

3. Çocuktan gücünün üstünde işler ve başarılar beklenmemeli ve zorlanmamalıdır.

4. Çocuk başkaları ile karşılaştırılmamalı, aleyhte kıyaslamalar yapılmamalıdır. Yoksa, kendisi ile kıyaslanan çocuğa kin besleyecek, kendisini ondan üstün göstermek için yalan söylemeye başlayacaktır.

5. Yalan söyleyen çocuk kesinlikle dövülmemeli, cezalandırılmamalıdır. Bunlar çocuğu daha ihtiyatlı olmaya, yalanının çıkmaması için daha düzenbaz olmaya doğru götürür.

---

[90] Hökelekli, *Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi* , s. 193, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi.

6. Çocuk, doğruyu söylemenin kendisi için güç olduğu bir zamanda doğruyu söylemişse mutlaka övülmeli ve ödüllendirilmelidir. Böylece, ödülden memnuniyet duyacak ve onda doğru söyleme yer edecektir. Yalan söylediği zaman ise ona yalanın kötü bir şey olduğu, yalan söylemesinin büyüklerini üzdüğü ve bir dahaki sefere ondan mutlaka doğru konuşmasının beklendiği belirtilmelidir.[91]

Çocuğun doğruluğa alışması yönünde yapılacak dikkatli ve yeterli bir kontrolün, çocuklar üzerindeki yararı ve tesiri açıktır. Çünkü, küçük çocuk hayır ve iyiliğin kabiliyetini, fıtratın o tertemiz halini kendisinde henüz bozulmamış bir şekilde taşımaktadır. Nefsi arı-durudur, yaşı gereği kötülüklerden çok uzaktadır. Büyüklerde bulunmayan birçok hayır ve fazilet mayası onlarda terü-taze durmaktadır. Bu bakımdan çocuk, iman, ahlak, şahsiyet ve doğruluk bakımından gelişmeye oldukça istidatlıdır. Eğer bu yaşlarda çocuğa iyi bir çevre ve eğitim verilebilirse istenilen sonuca Cenâb-ı Hakkın izni ve yardımı ile rahatlıkla ulaşılır.

---

91 Peker, s. 87-90

Dördüncü Bölüm

DİNİ EĞİTİMDE ÇOCUKLARA SEVGİ VE ŞEFKATLE YAKLAŞMANIN ÖNEMİ

DİNİ EĞİTİMDE ÇOCUKLARA SEVGİ VE ŞEFKATLE YAKLAŞMANIN ÖNEMİ

İnsan hayatının hem ruhi hem de dini bakımdan en önemli kavramı sevgidir. Buradan hareketle kardeşlik duygusunu, insan sevgisini, hayvan ve tabiat sevgisini güzel bir şekilde geliştirmek mümkün görülmektedir. İnsanın fıtratında bulunan bu duygunun geliştirilmesiyle eğitime ait pek çok problem de halledilmiş olacaktır.

Anne-baba ile çocuklar ve daha geniş anlamda dünyadaki bütün fertler arasındaki ilişkilerde sevginin pratik anlamda sayısız denebilecek kadar çok mana ve değeri vardır. Sosyal ilişkilerin uyumlu ve ahenkli olması, korku, tasa ve güvensizlik duygularından uzak olarak yaşayabilmesi için sevgi duygusunun geliştirilmesi yani çocuğun bu anlamda eğitilmesi gerekmektedir. Bu da ancak, sevgi duygusunun insanda yerleşmesi ile mümkündür.[92]

Bazı ebeveynler bebek-çocuk bakımını bir yük olarak görürler. Çocukla konuşmayı, gülüşmeyi gereksiz bulurlar. Bebeğin ağlamasına aldırış etmezler ya da kızar, öfkelenirler. İşte böyle

[92] Ayhan, s. 73

anne-babanın çocuklarında oluşacak ruhsal boşluk, onların karakterini olumsuz yönde etkileyecek ve çevreleri ile olumlu ilişki kurmalarını güçleştirecektir.

Çocuk için en mutlu ortam, anne-babanın tebessümleri ile süsledikleri aile ortamıdır. Şayet böyle bir tablo çizilemiyorsa çocuk için paranın, oyuncakların, elbise ve eşyaların bir önemi yoktur. Çünkü ebeveynin geçimsiz olduğu bir ortamda, çocuk kendini güvende hissedemez ve ruh dünyası karmaşa yaşar. Endişe ve korku duymaya başlar.

Hatta bazı anne ya da babalar çocuğa karşı nefret duyduklarını açıkça dile getirirler. Çocuğa, adeta bir hayvanmış gibi davranır, aslında hayvana dahi yapılması yasak olan eziyeti, dayağı reva görürler. Çocuk, anne ya da babanın ilgilerini çekebilmek için bir şeyler yapmaya çalışır. Ama onlar sanki kör gibidir ve daha da itici davranırlar. Çocuğun olumlu davranışlarını hiç görmez, olumsuz davranışlarını ise anında cezalandırmak isterler.

Aslında bu tür anne-babalar, kendi huzursuzluklarını ve olumsuz duygularını çocuklarına yansıtmakta, bu durumlarının acısını adeta çocuktan çıkarmaktadırlar. Böyle anne-babalar incelendiğinde, çoğunlukla kendilerinin de yeterli sevgi görmedikleri ya da öksüz/yetim büyüdükleri anlaşılır.[93]

Böyle anne-babalar ahlaklı da olsa, onlar katı ahlaklı bir tabiata bürünmüş olduklarından dolayı, çocuklarının kusurlarını şiddetle eleştirirler. Oysa, bu kusurların daha büyüğü kendilerinde vardır, ama bilinçaltında kaldığından bunu bilmezler.[94]

Sevgisiz anne-babalar verici olmayan kişilerdir. Böyle bir ailede çocuğun ruhsal gereksinimleri çok az olarak karşılanır.

[93] Peker, s. 31-33
[94] Corman, s. 184

Çocuğa yaklaşım sıcaklıktan yoksundur. Anne ya da baba genel olarak çocuğu benimseyememiş gibidirler. Sevecenlik gösterdikleri zaman bile, hallerinde bir yapmacıklık ve zorlama göze çarpar. Çocuk, hakkı olan koruma ve kollanmadan mahrum kalmıştır. Çocuk bakımı anneye ağır bir yük gibi gelir. Çocukların kendisini eve bağladığından, gezmesine, çalışmasına engel olduğundan yakınır. Yanına sokulmalarını istemez. Öpüşü, kucaklayışı soğuktur. Kimi anne bu soğukluğu bilinçli olarak açığa vurur.[95]

Endişeli anne babalar, gerçeği doğru olarak değerlendiremezler. En küçük şeyleri bile abartırlar. Halbuki, aile ilişkilerinde anne-baba, çocuklarını denetlemeden önce kendilerini geliştirmelidirler. En küçük yanlışları karşısında dahi, çocuklarına hemen sinirlenen anne-babalar genelde kalıplaşmış, eski örneklerdir. Sevgiye dayalı örnek anne-baba ise, uzun vadeyi göz önüne alır ve çocuğun problemini anlamaya çalışır. Konuşarak ona yardımcı olur. Böyle bir çabanın ürünü ise gelişmiş insandır.[96]

Çocuk, sevildiğini bildiği bir ortamda güvenli hareket edebilir. Kendinden emin davranışları, konuşması, başarısı, kurduğu arkadaşlıklar bunun en büyük ispatıdır. Çocuk, sevmeyi ancak başkaları tarafından sevilerek öğrenir. Bu sayede insanlara karşı sevecen ve sempatik tavırlar sergiler. En önemlisi insanları sever. Bu da çocuğun insanlarla olan ilişkisini daha bir güçlü hale getirir.[97]

Başta ebeveyn olmak üzere, bütün büyüklerin küçüklerle olan münasebetinde en mühim esas, onlara gösterilecek

---

95 Yörükoğlu, s. 188

96 Çamdibi, "*Aile İçi İlişkiler ve Aile Rehberliği*", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6/133

97 Yüter, s. 94

olan sevgi ve şefkattir. Büyüklerde takdir edilme ihtiyacı ne ise, küçüklerde de sevilme, şefkat görme ihtiyacı aynı şeydir. Ancak, çocuklarda sevgi, onların gelişmesi açısından gıda hükmüne geçtiği için, şahsiyetlerinin tam olarak teşekkülünde ve sosyalleşebilmelerinde en önemli faktör hükmündedir. Çocuğun, daha sonraki yıllarda göstereceği bir kısım ruhi bozukluklar, ailesinden yeteri kadar sevgi ve alaka görmemesi, kötü muamelelere maruz kalmasıyla izah edilmektedir. Russel, "eğiticide sevgi olmaz ise, çocukta ne karakter, ne de zeka serbest bir şekilde gelişemez" demektedir. Perval, çocuk intiharlarının sebeplerinden biri olarak, çocuktaki "sevilmediğine" dair olan inancı gösterir. Jacquin, "az veya çok bilinçli olan sevgi ihtiyacı çok büyüktür, hiç olmazsa ölçülü de olsa sevilmeyen bir çocuk içine çekilir, zayıflar ve bencil bir şekilde kabuğuna çekilir. Çocuk temiz havaya nasıl muhtaç ise sevgiye de aynı şekilde muhtaçtır" demektedir.

EFENDİMİZDE ÇOCUK SEVGİSİ

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'de çocuk sevgisi oldukça aşikardır. Onlarla haşir neşir olmuştur. Kendisi ile çocuklar arasına hiçbir hiyerarşi ve engel koymamıştır. Çocukların çekinip ürkmelerine sebebiyet verecek her çeşit tutumdan kaçınmış, onların teklifsizce yanaşıp konuşmalarını teşvik edecek davranışlara ehemmiyet vermiştir. Normal olarak Hz. Peygamberin yanına gelenler izin isterlerdi. Ama bunun tek istisnası çocuklardı. Rivayetler, Hz. Peygamberin, içeriye kimsenin alınmamasın tembih ettiği zamanlarda dahi, çocukların bu tembih dışında tutulduğunu görüyoruz. Çocuklara, onlar birer yetişkinmiş gibi selam verir, hal ve hatırlarını sorardı. Hastalanan bir Yahudi çocuğunu ziyareti de yine rivayetlerde açıkça görülmektedir.

Buhârî, Hz. Peygamberin bu durumunu "Çocuklara geçmiş olsun ziyareti" adı altında müstakil bir başlıkta ele almıştır. Enes'in rivayetiyle Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), çocuklarla şakalaşmada da diğer insanlardan çok öndeydi. Ancak bu şakalaşmalarda hiçbir zaman yalana yer vermediği de rivayetlerde gelmektedir. Hz. Peygamber Efendimiz, çocukları sık sık omzuna alır, onların sırtına binmelerine, göğsüne çıkmalarına müsaade ederdi.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), çocukların tabii ve insiyaki hususlarında hemen kemen hiç müdahale etmemiştir. Esasen çocuklar, ciddi davranışlarında dahi bilindiği gibi hukuki mesuliyetten muaf tutulmuşlardır. Durum böyle olunca, çocuğun terbiyesinde ne derece müsamaha ve anlayış gösterilmesi gereği kendiliğinden anlaşılır. Nitekim Ayşe Validemiz, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'ın kimseyi dövmediğini, bu niyetle eliyle hiçbir şeye vurmadığını[98] haber vermektedir.

Çocuğun yaramazlıklarına tahammül etmek gerekmekte, her an karşılaşılması normal olan bu tür hareketlere müdahale etmemek, kızmamak, dövmemek iktiza etmektedir. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu durumu; "Çocuğun küçüklüğündeki yaramazlığı, büyüdüğü zaman aklının çok olacağına alamettir."[99] diyerek bizlere yol göstermektedir. Peygamberi terbiyede, çocukların arzusuna karşı ilgisizlik yoktur. Esas olan gereken ilgiyi göstermek ve çocuğun arzularını imkanlar nispetinde gidermeye çalışmaktır.[100]

Çocuk, sopadan, tehditten, azaptan değil, eğer bir şeyden korkacaksa, ebeveyninin şefkatini kaybedeceğinden korkmalıdır.

---

98 Ebû Davut, *Edep*, 5

99 *Feyzu'l-Kadir*, 4/310

100 Bu hususta daha geniş bilgi için bkz.; Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s.148-170

Babasının yüzünü ekşitmesi, annesinin sımsıcak yüzünün buğulandığını müşahede etmesi veya sezmesi onu hizaya getirecek en büyük bir müeyyide gibi algılanabiliyorsa, yeter ve artar zannediyorum. Ancak çocuğun size güvenmesi, acılarını elemlerini paylaştığınıza inanması çok ehemmiyetlidir. Öyle ise, o ağladığı zaman yapabiliyorsanız oturup içten ağlayınız, hiç olmazsa üzüntüsünü paylaşınız. Ölüp giden bazı insanlar için semanın sizlere ağladığı, arşın titrediği gibi, çocuklar müteessir oldukları zaman siz de teessür izhar edip, onların üzüntülerini paylaşınız. Böylece onların nazarında daha bir ulvîleşirsiniz ve söylediğiniz, anlattığınız sözler onlarda tesir icra eder ve onların gönüllerine öyle bir girersiniz ki, artık hiçbir güç oradan sizi söküp atamaz. Daha sonra söyleyeceğiniz her söz de onların, gönüllerinde hep makes bulur. Evet eğer, onların melek-misal yetişmelerini düşünüyor ve sizi gelecekte en mükemmel şekilde temsil edeceklerini bekliyorsanız böyle yüksek bir mefkûre ancak bu yollarla gerçekleştirilebilir.[101]

Kur'ân-ı Kerîmde ebeveyn-çocuk ilişkisini ihtiva eden âyet-i kerimelere bakıldığında, hemen hepsinde "yavrucuğum, oğulcuğum" hitapları görülecektir. Aynı özellik hadislerde de göze çarpmakta, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bütün çocuklara karşı "yavrucuğum" şeklinde sevgi ve şefkat ifadesi ile hitap ettiği görülmektedir. İmam Gazali vb. alimler, çocuklara yönelik yazmış oldukları eserlerinde nasihatlerine: "Ey sevgili ve aziz oğlum / yavrum / ciğerparem / aziz can / biricik yavrum / ey sevgili evladım" gibi sevgi ve şefkat yüklü ifadelerle başlamışlardır.[102]

Bu anlamda mutlu bir dini hayatın çocuklara aktarılmasında anne-babaya yani aileye büyük sorumlulukların düştüğü

[101] Gülen, Çocuk Terb.
[102] Ay, "*Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi*", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, s.242

anlaşılmaktadır. Kuran-ı Kerim'de: "*Kendini ve çocuklarını ateşten koru. Öyle bir ateş ki yakıtı sadece birtakım insanlar ve taşlardır.*" (Tahrim, 66/6) buyurulmaktadır. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de: "Çocuklarınıza ikramda bulunun ve onların dini eğitimlerini güzel bir şekilde almalarını sağlayın" (İbn Mace, Edeb, 3) buyurarak aileye atfedilen sorumluluğu ortaya koymaktadır. Yapılan ilmi araştırmalar da çocuğun inanma ve ibadet gibi konulardaki tutum ve tavırlarını belirleyen en baskın dış unsurun aile olduğunu göstermektedir.

Çocukların 11-12 yaşlarına kadar her telkinden "kolay etkilenir" olma özelliği anne-babaların direk ya da dolaylı olarak tesirlerinin tümünü anlamlı kılmaktadır. Çocuğa dini değerlerin benimsetilmesi, yaşatılması ve aktarılması aile yoluyla gerçekleştirilmektedir. İnanç ve ibadetler bütünü olarak din, kaçınılmaz bir şekilde ailenin sunduğu modeller üzerine bina edilecektir.

Çocuğun gözünde ana-babalar kusursuz, her şeye gücü yeten, en iyi bilen insanlardır. Ailenin kullandığı dini ifadeler, semboller, terimler, tavırlar benzer şekilde çocuk tarafından transfer edilirler. Kişiliğin tam olarak kurulmadığı okul öncesi dönemde dini hislerin, itikatların, heyecanların sorgulanmaksızın kabul edilip ezberlendiği ve taklit edildiği görülür. O halde aileye düşen görev öncelikle çocuğun fıtraten getirdiği tabi dindarlığı değerlendirmek, gelişmesini sağlamaktır. Buna ilaveten, çocuğa taklit yolu ile yerleşen itaatkar davranışlar, ebeveynler tarafından verilecek güçlü bir dini eğitim ile ele alınıp şuur haline yükseltilmelidir.

Yaklaşık 8 yaşına kadar çocuğun gözündeki en ideal insanı temsil eden anne, dini davranış ve duygu mevzu bahis olduğunda çocuk üzerindeki en etkili kişidir. Her ne kadar dini eğitim bütün aile büyüklerini ilgilendiriyor olsa da kardeşlik sevgisi,

Allah'ın mahiyetini anlamayı teşkil eden bütün duygu ve hareketler ilk olarak ana kucağında gelişir.[103]

EFENDİMİZİN ÇOCUKLARA ŞEFKATİ

Müslim-i Şerif'in rivayet ettiği bir hadiste Allah Resûlü'nün hizmetçisi olma gibi en yüksek payeye ulaşan ve on sene ara vermeden, fasılasız, kemal-i sadakatle bu hizmetini yürüten Enes b. Malik diyor ki: "Aile fertlerine karşı, Hz. Muhammed'den (sallallahu aleyhi ve sellem) daha şefkatlisini görmedim."[104]

Evet, o kadar şefkatli o kadar içten davranır ve öylesine açık hareket ederdi ki; O'nun gibi bir ikinci aile reisi ve baba göstermek mümkün değildir.

Bu itiraf sadece bize ait olsa, belki ehemmiyeti sınırlı kalırdı. Ancak, karıncayı daha incitmeyecek kadar re'fet ve şefkatle derinleşmiş milyonlarca insan, ilan ve itiraf ediyorlar ki, bütün varlığı şefkatle kucaklamada Allah Resûlü'nün bir eşi daha yoktu.

Evet, herkes gibi O da bir insan olarak yaratılmıştı ama Allah (celle celâluhû), insanlarla münasebet kursun diye O'nun kalbine bütün varlığa karşı derin bir alâka vaz' etmişti. Ondandır ki, Allah Resûlü, hem aile fertlerine karşı hem de diğer insanlara karşı görülmemiş bir alâka ile dopdoluydu.

Erkek evlatlarının hepsi daha önceden vefat etmişti.[105] En son Mâriye Validemizden bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş o da yaşamamıştı. Allah Resûlü, onca önemli işlerinin arasında sık sık bakıcı himayesindeki çocuğunun yanına gider, onu bağrına basar, öper, okşar, sever, kucağına alır sonra da döner evine gelirdi.[106] Vefat ettiği zaman da yine onu kucağına alıp,

---

[103] Konuk, s. 24

[104] Müslim, *Fezail*, 63

[105] İbn Kesir, *el-Bidaye*, 5/328

[106] *Mecmau'z-Zevaid*, 9/161

bağrına basıp, gözleri dolu dolu hüznünü ifade etmişti. O'nun bu durumuna hayretle bakanlara da: "Gönül mahzun olur, gözler ağlar; fakat inşallah Allah'ın dediğinden, Allah'ın hoşnut olduğundan başkasını söylemeyiz" demişti ve ardından da dilini işaret ederek: "Allah şununla muaheze eder."[107] buyurmuşlardı. Bir kere daha hatırlatalım O, insanların en merhametlisi, en şefkatlisiydi.

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i sırtına alır şurada-burada dolaştırırdı. O seviyedeki bir insan çocuğu sırtına alır ve halkın içine öyle çıkar mıydı? O, alır ve çıkardı. Böyle yaparken de, onların gelecekte kazanacakları şerefi âdeta istikbal ederdi. Bir gün Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sırtında iken hane-i saadetten içeriye Hz. Ömer girdi. Onları böyle şerefli bir yerde görünce "Ne güzel bineğiniz var" dedi. Ve hemen Allah Resûlü şöyle buyurdu: «"Ya ne güzel süvariler onlar!"[108] Başka bir gün de Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minberde hutbe okurken küçük yaştaki Hz. Hüseyin, üzerinde uzun bir hırka ile mescide girdi. Yürürken ayağı takılıp yüz üstü yere düştü. Peygamber Efendimiz onu yerden kaldırmak için hemen hutbesini kesip minberden indiyse de, O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) indiğini gören ashap daha önce davranıp yerden kaldırdılar ve getirip Peygamber Efendimize verdiler.[109] Bir defasında da Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir farz namazı kıldırırlarken secdeye vardığında Hz. Hasan ve Hüseyin Efendilerimiz gelip Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin boynuna oturdular. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da bunun üzerine secdeyi uzattı. Oradakiler: "Ya Resûlullah secdeyi uzatmış oldunuz" dediklerinde Hz. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

---

107 Buhârî, *Cenaiz*, 44
108 *Mecmau'z-Zevaid*, 9/181
109 *Mecmau'z-Zevaid*, 8/155

"Oğlum sırtıma binince acele etmekten çekindim" buyurdular. Torunları, şuurunda veya değildirler. Fakat Allah Resûlü onları işte böyle onore ediyordu. Bir başka defasında da Hz. Hasan'a: "Ne güzel bineğin var" diyene karşı: "O ne güzel binici!"[110] cevabını vermişti. Evet O, kıyamete kadar gelecek bütün evliyanın babası ve bütün evliyaya ait şerefin, haysiyetin, izzetin ve onurun nüvelerini mahiyetinde taşıyan Ehl-i Beyt'in bu iki mühim imamına hususi teveccühte bulunarak zaman zaman onları omuzunda taşıyordu. Onlara gösterdiği bu ilgi ve alâkanın altında, şüphesiz temsil edecekleri Ehl-i Beyt ve bütün evliyanın da hissesi vardı.

Bir başka defasında, torunları omuzlarında çıkagelecek ve bizzat kendisi onlara şöyle diyecektir: "Altınızdaki bineğiniz ne güzel binek ve üstündeki yük olarak sizler ne güzel yüksünüz!"[111] O, evlat ve torunlarını böyle aziz tutmuş, onların kalbine taht kurmuş ve babalar, dedeler üstü bir sevgiye mazhar olmuştu.

Allah Resûlü, her hususta olduğu gibi, çocuk terbiyesinde de daima orta yolu takip etmişti. Bütün evlatlarını, torunlarını canı kadar sever hem de bu sevgisini onlara hissettirirdi. Ne var ki, bu sevgisinin kötüye kullanılmasına da asla fırsat vermezdi. Zaten O'nun evlat ve torunları arasında, böyle bir davranışa yeltenen de yoktu. Ancak bilmeden yaptıkları hatalar karşısında, Allah Resûlü'nün takındığı bir tavır, o derin sevgiyi bir vakâr buğusuyla sarar ve ılık bir görünümle onları şüpheli zeminde dolaşmaktan alıkordu. Mesela bir defasında Hz. Hasan veya Hüseyin, henüz yaşları çok küçük olduğu için elini sadaka hurmasına uzattıklarında, Allah Resûlü hemen harekete geçmiş

[110] *Kenzü'l-Ummal*, 13/650
[111] *Mecmau'z-Zevaid*, 9/182

ve hurmayı elinden alarak: "Bize sadaka hurması haramdır."[112] demişti. Daha o yaştan itibaren, onları harama karşı duyarlı yetiştirme, terbiyede dengenin güzel örneklerinden biri olsa gerek.

Medine-i Münevvere'ye her girişinde bindiği merkubun üzerinde, Allah Resûlü'ne sarılmış, birkaç çocuğu birden görmek mümkündür.[113] Demek ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece kendi torunlarına karşı değil, hanesinde, hanesine yakın hanelerde ve daha ötede oturan bütün çocukları, kemal-i şefkat ve samimiyetle bağrına basıyor ve onların gönüllerini sevgiyle fethediyordu.

KIZ ÇOCUKLARINA KARŞI SEVGİ VE ŞEFKATİ

Evet, O'nun sevgi hâlesine dahil olanlar sadece erkek evlat ve torunları değildi. O nasıl Hz. Hasan ve Hüseyin'i seviyordu, aynı şekilde torunu Ümame'yi de seviyordu. O kadar ki, bazen sokağa çıkarken Ümame'nin O'nun omuzlarında olduğu görülüyordu. Hatta, bazen kıldığı nafile namazlarda dahi Ümame'yi sırtında taşıdığı olurdu. Secde yapacağı zaman onu yere kor secdeden kalkarken de yine omuzuna alırdı.[114]

Allah Resûlü, Ümame'ye olan bu sevgisini öyle bir toplum ve cemiyet içinde izhar edip açığa vuruyordu ki, bu insanlar daha düne kadar kız çocuklarını diri diri gömüyorlardı. İşte böyle insanlar arasında, Allah Resûlü'nün kız torununa gösterdiği bu ilgi ve alâka, oldukça değişik ve o güne kadar kimsenin görmediği orijinallikte bir hareket tarzıydı.[115]

Bilindiği gibi, namazın huşu ile kılınmasını emreden âyet-i

---

112 *Müsned*, 2/279
113 *Hayatu's-Sahabe*, 3/182
114 Buhârî, *Edep*, 18
115 Gülen, *Sonsuz Nur*, 2/25-29

kerimeler (Müminun, 23/1-2) vardır ve namazda başka şeylerle meşgul olunmaması yönünde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de çeşitli ikazlarda bulunmuştur.[116] Ancak buna rağmen, diğer taraftan yine Efendimizden gelen ve çocuklarla ilgili namazdaki durumunu anlatan bu rivayetler, özellikle gelişme çağında bulunan çocuklara gösterilmesi gereken sevgi, anlayış ve ilginin boyutlarını oldukça güzel bir şekilde ifade etmektedir. Buna rağmen, günümüzde bazı Müslümanların, "huzurum bozuluyor" boş bahanesi ile namaz kılacağı vakit çocukları yanından uzaklaştırmasını anlamak inanın pek mümkün değildir. Ayrıca, annelerin, çocuklarına göstermiş oldukları şefkati yüksek seviyede takdir eden Hz. Peygamberin, "gözümün nuru" dediği namazını nasıl kısa kestiğini, sahabi (radiyallahu anhum ecmain) hazaratı bizlere şöyle naklediyor:

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: "Uzun kıldırmak niyeti ile namaza dururum. Derken bir çocuk ağlaması işitince, annesine iç sıkıntısı vermemesi için namazı kısa keserim."[117]

HZ. FÂTIMA ÖRNEĞİ

İslâm'a göre kız-erkek ayırımı yoktur. Ve Allah Resûlü bunu bizzat kendileri göstermiştir. Nasıl ayrım olabilir ki, birisi Hz. Muhammed ise diğeri Hz. Hatice'dir. Biri Adem ise diğeri Havva'dır. Biri Ali ise diğeri Fatıma'dır.

O Fatıma ki, Allah Resûlü'nün kızıdır. Kıyamete kadar gelecek bütün Ehl-i Beyt'in anasıdır. O bizim de anamızdır..!

İşte Allah Resûlü, bu incelerden ince Fatıma yanına gelince hemen ayağa kalkar, onun elinden tutup getirir ve kendi otur-

[116] Buhârî, *Ezan*, 88
[117] Buhârî, *Ezan*, 65

duğu yere oturturdu. Halini-hatırını sorar, onu sever, okşar ve gönderirken de yine aynı iltifatlarla gönderirdi.[118]

Evet, baba onu, o da babasını çok seviyordu. Ancak, Allah Resûlü, Fatıma'yı severken de dengeyi korumasını biliyor, hep ölçülü hareket ediyor ve onu, insan ruhunun yükselmesi gereken alemlere göre hazırlıyordu.[119]

Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) çocuklarla ilgili bu davranış ve tavsiyelerini göz önünde bulundurarak O'nun (sallallahu aleyhi ve sellem) sevgisini, O'na bağlanmayı ve O'na imanı çocuklarımızın gönüllerine yerleştirebilir, büyük hedeflere ve her alanda yüksek ufuklara yönelmelerine yardımcı olmuş oluruz. Dini-ahlaki prensiplerin bilinmesi ve yerleşmesinde en önemli rehberler peygamberlerdir (hepsine salat ve selam olsun). Onların gösterdiği esasları yaşamak ve çocuklarımıza aktarmak hem kolay hem de ailenin en başta gelen görevidir.[120]

ÇOCUKLARA TÜRK-İSLÂM KAHRAMANLARININ HAYATLARINDAN ÖRNEKLER SUNMAK

Bu husus da çocuğun dini eğitim ve öğretiminde yer alması gereken önemli konulardan birisidir. Osmanlı dedelerimizin üç kıtada hüküm sürmüş olması, Çanakkale ve Anadolu'daki kahramanca bir o kadar da zorluklarla geçen vatan savunmasına ait kahramanlıklar örnekleriyle anlatılabilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, bağımsızlığı ve gelişmesinin arkasındaki din, millet ve vatan kavramları gibi temel dinamikler çocuklarımıza anlatılmalıdır. Topyekün ülke kalkınmasının ancak milli ve dini birlik-beraberlikle mümkün olacağı özellikle

118 Müslim, *Fezailü's-Sahabe*, 98
119 Gülen, *Sonsuz Nur*, 2/30
120 Ayhan, s. 127

belirtilmelidir. Ülke ve millet düşmanlarının her türlü aldatmacılığa dalarak insanımızı bölmeye, parçalamaya çalışacağı, gerek uzak gerekse de yakın tarih itibarı ile izah edilmelidir. Milletimizin hangi yokluklar ve fakirliklerden bu günlere nasıl geldiği unutulmamalıdır. Atatürk ve silah arkadaşlarının kurduğu bu güzel Cumhuriyeti yeni neslin yücelteceği hatırlanarak, çocukların, vatan, millet ve sağlam dini anlayışın yükselişi için ne gibi katkılarda bulunabilecekleri konusunda düşünmeleri sağlanmalıdır. İyi bilelim ki, dinin yaşanması da çocuklarımıza öğretilmesi de ancak bağımsız, hür ve müstakil bir Türkiye'den geçer.

ÇOCUKLARIN DİNİ SORULARINA CEVAPLARDA GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULACAK BAZI PRENSİPLER

1. Anne-baba çocuklarını eğitirken gelişim evrelerini iyi bilmeli ve onları tanıyarak işe başlamalıdır.

2. Çocuk neyi sormuşsa ona cevap verilecektir. Bu arada soruyu sordurtan sebepler öğrenilmeye çalışılmalıdır.

3. Cevap, çocuğun tecrübe ve anlayışına göre ayarlanmalıdır. En iyisi kısa ve sade cevap yoluna gitmektir.

4. Çocuğa verilecek cevapta samimi olunmalıdır. Şayet soru cevaplanamıyorsa bu içtenlikle itiraf edilebilmelidir.

5. Çocuk ibadet yerlerini merak edebilir, onlar hakkında sorular sorabilir. Bu durumda mutlaka cami, mescit gibi ibadet yerleri gezdirilip, gösterilmelidir.[121]

6. Her çocuğun farklı bir şahsiyet olduğu ve ferdi farkları bulunduğu bilinmelidir.

7. Anne-baba, davranışlarında dengeli ve tutarlı olmalıdır.

[121] Selçuk, s. 78-82

8. Ailede güven ortamı oluşturulmalı, fertler birbirine güven duymalıdır.

9. Çocuklar anne-babalarını taklit ettiklerinden, ebeveyn olumlu davranışlarda devam etmelidirler.

10. Aşırı himayeden kaçınarak, çocuğun kendini yöneten bir şahsiyet geliştirmesine yardımcı olunmalıdır.

11. Tatlı bir şekilde kararlılık göstermenin, öfkeli ve asık suratlı bir şekilde diretmekten daha güzel sonuçlar verdiği göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, kanaatimizce açık ve net olarak görünen özellik şudur: Çocuklarımızı, sadece maddi anlamda değil, ama aynı zamanda manevi/dini anlamda yetiştirmemiz, Cenâb-ı Hakkın bize vermiş olduğu önemli görevler arasındadır. Bu görev, üzülerek ifade edelim ki, henüz kâmil anlamda yerine getirilememektedir. Bunun elbette çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerin en önemlisi, ülkemizde yeterince yaygınlaşamamış bulunan "eğitim" ve buna paralel olarak da "dini eğitim" konusudur. Ülkemizde, milli hasıladan eğitime ayrılan, daha özelde de "din eğitimine" ayrılan mali kaynaklar, henüz düşük oranlardadır. Çocuklarımızın dini eğitimleri, devletimizin imkanlarının kısıtlı olmasından ötürü, ancak ilköğretim 4. sınıftan itibaren başlatılabilmektedir. Gerçek bu olduğuna göre, bu araştırmamızın başından beri vurgulamaya çalıştığımız üzere, çocuklarımızın, en az 10 yaşlarına kadar "dini eğitimlerinden" ebeveynler doğrudan sorumludurlar. Bu eğitimi, ya kendilerini de geliştirmek sureti ile doğrudan kendileri üstlenecek, ya da bu görevi hakkıyla yapacaklarına inandıkları gönüllü kişi ve kuruluşlara bırakacaklardır.

Çocuğun, sadece maddi gelişimini önemseyip, manevi alanı ihmal etmenin, ileride çocuğun ruhunda boşluklar meydana

getirebileceği ve bu boşlukların bir daha doldurulamayacağının bilincinde olunması gerekmektedir. Bazı hususlar vardır ki, yeri ve zamanı kaçırıldığında yeniden telafisi asla mümkün değildir. Bunun bilincindeki anne-baba, kendi arzu ve isteklerinden daha ziyade, çocuğun ihtiyaçlarını göz önünde tutarak, onun sağlam bir şahsiyet meydana getirmesinde yardımcı olmalıdırlar. Bu itibarla çocuğun dini eğitiminde "sevgi" ve "şefkat" prensipleri ile hareket edilmesi gereği bulunmaktadır.

Ebeveynler, bugüne kadar, bir şekilde almış oldukları dini bilgileri yeniden kontrol etmeli, varsa yanlış olanların tashihine gitmelidir. Yeni yetişen neslin, kendilerini örnek almasını isteyen anne-babalar, mutlaka kendilerini dini alanda yenilemek durumundadırlar. Çocukların özellikle dini alana yüksek ilgi duydukları dönemleri ebeveynler dikkatlice kullanmalı, çocuklara bilmeyerek de olsa yanlış dini bilgi vermekten kaçınmalıdırlar. Bunun tek geçerli yolu da dini alandaki yayınları takip etmek, okumaktır.

Bu çalışma vesilesi ile, bütün ebeveynlere, yeni yetişen çocuklarımızın, manevi gelişimine özen göstermeleri ümidiyle, Cenâb-ı Hak'tan sağlık, sıhhat ve afiyet temenni ediyoruz.